

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

Кафедра розвитку дитини раннього і дошкільного віку

ДУБОВА НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА

**ФОРМУВАННЯ БЕРЕЖЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ У
СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ
ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

**Магістерська робота
зі спеціальності 012 «Дошкільна освіта»**

Особистий

підпис

—



____ Н.М. Дубова

Науковий керівник —



____ доктор педагогічних наук,
професор кафедри С.О. Бадер

Завідувач кафедри —



доктор педагогічних наук,
професор С.О. Бадер

Лубни 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ БЕРЕЖЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.	6
1.1. Психолого-педагогічні засади екологічного виховання дошкільників.....	6
1.2. Особливості формування бережливого ставлення до природи у старших дошкільників.....	12
1.3. Проєктна діяльність як засіб формування бережливого ставлення до природи у старших дошкільників.....	19
Висновки до першого розділу.....	30
РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ БЕРЕЖЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.	33
2.1. Організація та первинні результати констатувального експерименту.....	33
2.2. Програма реалізації педагогічних умов формування бережливого ставлення до природи у старших дошкільників засобами проєктної діяльності.....	46
2.3. Аналіз дослідно-експериментальної роботи.....	59
Висновки до другого розділу.....	65
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70
ДОДАТКИ.....	75

ВСТУП

Актуальність проблеми екологічного виховання зумовлена необхідністю формування відповідального ставлення людини до природного середовища вже на ранніх етапах її становлення. Саме в дошкільному віці закладаються основи світосприйняття дитини, формуються перші уявлення про взаємозв'язки у природі, емоційно-ціннісне ставлення до живих об'єктів та досвід екологічно доцільної поведінки. Тому важливим завданням дошкільної освіти є створення умов, за яких дитина не лише набуває знань про довкілля, а й усвідомлює власну причетність до його збереження.

Проблема екологічного виховання дітей та формування в них бережливого ставлення до природи тривалий час перебуває в центрі уваги педагогічної науки. Ідеї природовідповідності виховання та значення безпосередньої взаємодії дитини з природою простежуються у педагогічній спадщині Я. Коменського, Дж. Локка, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, С. Русової. У сучасних вітчизняних дослідженнях різні аспекти екологічного виховання дошкільників розкрито у працях Г. Беленької, З. Плохій та інших науковців. Дослідники наголошують на необхідності формування в дошкільників не лише системи природничих знань, а й емоційно-ціннісного та відповідального ставлення до природного середовища, що виявляється у конкретних діях і поведінці дитини.

Бережливе ставлення до природи передбачає поступове усвідомлення дитиною цінності природного світу, взаємозалежності його складників та необхідності відповідальної взаємодії з довкіллям. Важливо, щоб дошкільник мав можливість не лише спостерігати за природними об'єктами та явищами, а й набував практичного досвіду догляду за ними, брав участь у природоохоронній діяльності, аналізував наслідки власних дій та знаходив доступні способи збереження природного середовища.

Перспективним засобом реалізації таких завдань є проєктна діяльність, що дає змогу поєднати пізнавальну, дослідницьку, практичну та творчу активність дошкільників навколо конкретної екологічної проблеми. Участь у проєктах створює умови для застосування набутих знань у практичних ситуаціях, проведення спостережень і нескладних досліджень, спільного пошуку способів розв'язання проблемних завдань та отримання конкретного результату. Завдяки цьому дитина набуває особистого досвіду взаємодії з природою, що є важливою передумовою формування бережливого ставлення до неї.

Таким чином, використання проєктної діяльності в екологічному вихованні старших дошкільників дозволяє інтегрувати знання про природу з практичною діяльністю та емоційним переживанням її цінності, забезпечуючи перехід від засвоєння окремих екологічних уявлень до їх реалізації у конкретних способах поведінки. . Саме це зумовило вибір теми дослідження **«Формування бережливого ставлення до природи у старших дошкільників засобами проєктної діяльності»**.

Об'єкт дослідження: процес формування бережливого ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування у дітей старшого дошкільного віку бережливого ставлення до природи засобами проєктної діяльності.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування бережливого ставлення до природи у старших дошкільників засобами проєктної діяльності.

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати психолого-педагогічні засади екологічного виховання дошкільників;

2. Визначити та схарактеризувати особливості формування бережливого ставлення до природи у старших дошкільників;

3. Схарактеризувати педагогічний потенціал проєктної діяльності щодо формування бережливого ставлення до природи у старших дошкільників;

4. Оцінити рівень сформованості бережливого ставлення до природи у старших дошкільників за допомогою розроблених діагностичних завдань;

5. Розробити, експериментально перевірити ефективність педагогічних засобів формування бережливого ставлення до природи у старших дошкільників засобами проєктної діяльності.

Методи дослідження. Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань використано комплекс взаємопов'язаних методів дослідження: теоретичні – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та систематизація наукових джерел з метою з'ясування стану розробленості проблеми формування бережливого ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку засобами проєктної діяльності, уточнення сутності ключових понять дослідження та обґрунтування педагогічних умов; емпіричні – педагогічне спостереження, бесіди, діагностичні завдання, педагогічний експеримент для визначення рівнів сформованості бережливого ставлення до природи у старших дошкільників та перевірки ефективності визначених педагогічних умов; методи кількісного та якісного опрацювання експериментальних даних – для систематизації, узагальнення й інтерпретації отриманих результатів.

Практичне значення дослідження полягає в розробленні та апробації діагностичного інструментарію для визначення рівнів сформованості бережливого ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку, а також комплексу практичних матеріалів, спрямованих на реалізацію педагогічних умов формування зазначеної якості засобами проєктної діяльності. Розроблені екологічні проєкти, пізнавально-

дослідницькі та практичні завдання, ігри, бесіди й інші форми роботи можуть бути використані вихователями закладів дошкільної освіти в організації екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку.

База дослідження: дослідження проводилося на базі ЗДО №432 м. Київ.

Структура роботи: складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел (70 найменувань). Роботу доповнюють 6 рисунків, 14 таблиць.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ БЕРЕЖЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.

1.1. Психолого-педагогічні засади екологічного виховання дошкільників

Екологічне виховання дітей дошкільного віку набуває особливої значущості в умовах посилення антропогенного впливу на природне середовище, скорочення біологічного різноманіття та загострення екологічних проблем. Формування екологічної культури доцільно розпочинати саме в дошкільному дитинстві, коли активно розвиваються емоційно-ціннісна сфера особистості, пізнавальний інтерес, здатність співпереживати живим істотам, спостерігати за природними об'єктами та встановлювати найпростіші взаємозв'язки між ними. Набутий у цей період досвід взаємодії з природою створює підґрунтя для подальшого становлення екологічно доцільної поведінки особистості.

Проблема взаємодії дитини з природою має тривалу історію осмислення в педагогічній науці. Ідеї природовідповідності виховання, пізнання навколишнього світу та використання його виховного потенціалу представлені у працях Я. Коменського, Д. Локка, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, С. Русової. У сучасній українській дошкільній педагогіці питання екологічного виховання та формування у дітей ціннісного ставлення до природного довкілля розробляють З. Плохій та інші дослідники. Особливого значення надається безпосередній взаємодії дитини з природою, оскільки вона сприяє накопиченню особистого досвіду, розвитку спостережливості, пізнавальної активності та емоційного ставлення до живого світу.

Важливе місце у становленні педагогічних поглядів на взаємозв'язок людини і природи посідає спадщина Г. Сковороди. Філософ обстоював ідею природовідповідності виховання, відповідно до якої розвиток особистості має здійснюватися з урахуванням її природних задатків, здібностей та інтересів. Такий підхід передбачає створення умов для вільного розвитку дитини та вибору діяльності, що відповідає її індивідуальним можливостям [37].

Значний виховний потенціал природного середовища розкрито у педагогічній спадщині К. Ушинського. Пізнання природи педагог пов'язував із розвитком дитячого мислення, спостережливості, мовлення та здатності встановлювати зв'язки між предметами і явищами навколишнього світу. Безпосередні спостереження за природою створюють можливості для накопичення чуттєвого досвіду, порівняння властивостей об'єктів та активізації пізнавальної діяльності дитини [79].

Особливого значення взаємодії дитини з природою надавав В. Сухомлинський. У його педагогічній системі природне середовище постає важливим джерелом пізнання, емоційних переживань та морального становлення особистості. Педагог наголошував, що безпосереднє спілкування з природою сприяє розвитку допитливості, спостережливості, чуйності та відповідальності. Пізнання краси рідного краю, спостереження за природними явищами та участь у доступній природоохоронній діяльності створюють передумови для формування ціннісного ставлення дитини до довкілля [24].

Вагоме місце проблема взаємодії дитини з природою посідає і в зарубіжній педагогічній думці. Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, А. Дістервег наголошували на необхідності врахування природних закономірностей розвитку дитини та значенні безпосереднього пізнання навколишнього світу. Я. Коменський пов'язував організацію виховання і навчання з принципом природовідповідності, відповідно до якого педагогічний процес

має враховувати закономірності природного розвитку людини [44]. Подальшого розвитку ці положення набули в педагогічній системі Ф. Фребеля, який розглядав взаємодію з природою як один із засобів всебічного розвитку дитини. Важливе місце він відводив самостійній діяльності дітей, зокрема догляду за рослинами та іншими природними об'єктами.

Значущість безпосереднього контакту дитини з природним середовищем простежується також у педагогічній системі М. Монтессорі. Накопичення різноманітних вражень від спостереження за природою та практичної взаємодії з її об'єктами сприяє сенсорному, пізнавальному й особистісному розвитку дошкільника [39, с. 3].

У сучасній українській педагогіці зазначені ідеї розвиваються у працях З. Плохій, Н. Яришевої, Г. Беленької, О. Половіної, О. Кононко та інших дослідників. Важливого значення набуває краєзнавчий підхід, що передбачає пізнання дітьми природи найближчого оточення, спостереження за її об'єктами та явищами, встановлення доступних віку взаємозв'язків і набуття практичного досвіду екологічно доцільної поведінки. Саме дошкільне дитинство є важливим періодом становлення особистості, упродовж якого закладаються основи екологічної культури, формуються емоційно-ціннісне ставлення до природи та початковий досвід відповідальної взаємодії з нею [39].

У науковому дискурсі екологічну свідомість розглядають як усвідомлену систему знань, ціннісних орієнтацій, моральних норм та способів прийняття рішень, що визначають характер взаємодії особистості з природним середовищем. Її формування розпочинається в дошкільному дитинстві та відбувається не лише шляхом засвоєння відповідних знань, а передусім через безпосередню взаємодію дитини з природою, емоційне переживання її цінності та набуття досвіду екологічно доцільної поведінки.

Важливою передумовою становлення екологічної свідомості дошкільника є педагогічно організована взаємодія з природним довкіллям. Завдання вихователя полягає у створенні ситуацій, які спонукають дитину спостерігати за природними об'єктами та явищами, встановлювати доступні причинно-наслідкові зв'язки, оцінювати наслідки людської діяльності та знаходити способи бережливого ставлення до природи. Така робота має здійснюватися систематично та поєднувати пізнавальний, емоційно-ціннісний і практично-діяльнісний складники.

О. Кононко наголошує на необхідності врахування психологічних закономірностей розвитку дитини в організації педагогічного процесу. У контексті екологічного виховання це передбачає використання різноманітних психологічних механізмів, здатних забезпечити перехід від отримання знань про природне середовище до їх особистісного осмислення та втілення у відповідній поведінці [56].

Особливості ставлення дошкільника до навколишнього світу значною мірою зумовлені специфікою його мислення. Ж. Піаже характеризував мислення дитини цього віку як егоцентричне, за якого ще недостатньо диференціюються власна позиція та об'єктивні характеристики навколишньої дійсності. Дитина може переносити власні почуття, наміри та уявлення на об'єкти і явища навколишнього світу [56, с. 136]. Водночас така особливість дошкільного віку створює можливості для розвитку емоційно-ціннісного ставлення до живих об'єктів за умови відповідного педагогічного супроводу.

Загострення сучасних екологічних проблем актуалізує пошук ефективних підходів до екологічної освіти й виховання дітей. Екологічне виховання в дошкільному віці не може обмежуватися повідомленням окремих відомостей про рослини, тварин або природні явища. Воно має бути спрямоване на формування цілісного уявлення про природне довкілля,

розуміння доступних дитині взаємозв'язків у ньому та поступове становлення відповідального ставлення до природи.

Теоретичні й методичні засади екологічного виховання дітей дошкільного віку представлені у працях українських дослідників Г. Беленької, Н. Лисенко, В. Маршицької, О. Половіної, Г. Тарасенко та інших. Ученими розкрито мету, завдання, принципи та зміст екологічної освіти дошкільників, обґрунтовано необхідність поєднання пізнання природи з формуванням емоційно-ціннісного ставлення до неї та практичним досвідом екологічно доцільної діяльності.

Н. Лисенко розглядає екологічну освіту як ціннісно орієнтований процес гуманістичного спрямування, який має забезпечувати не лише засвоєння дитиною певного обсягу знань про природне середовище, а й становлення відповідального ставлення до нього. Особливого значення набуває формування здатності усвідомлювати цінність природних ресурсів, оцінювати наслідки власної поведінки та опановувати доступні способи гармонійної взаємодії з природним світом [52].

Сучасні підходи до екологічного виховання представлені також у дослідженнях Н. Пустовіт, Л. Шаповал та інших українських науковців. Екологічне виховання розглядається як складник екологічної освіти, спрямований на становлення свідомого й відповідального ставлення особистості до природного середовища. У цьому контексті важливим є не лише розуміння необхідності збереження природних ресурсів, а й готовність діяти відповідно до засвоєних екологічних норм і цінностей. М. Мусієнко пов'язує екологічне виховання з формуванням усвідомленого сприйняття довкілля, особистої відповідальності за наслідки діяльності людини та необхідності раціонального використання природних багатств.

Отже, зміст екологічного виховання старших дошкільників доцільно розглядати в єдності пізнавального, емоційно-ціннісного та діяльнісного аспектів. Набуті дитиною знання мають трансформуватися у відповідне

ставлення до природного середовища та знаходити практичне втілення у її поведінці. Результатом такого процесу є поступове становлення екологічно вихованої особистості, здатної усвідомлювати цінність природи та виявляти бережливе ставлення до неї. Різні аспекти екологічної вихованості дітей висвітлено у працях Г. Пустовіта, А. Богуш, О. Гаврило, Т. Кривошеї та інших українських учених

У науковій літературі екологічна вихованість та екологічна культура розглядаються як взаємопов'язані характеристики особистості. Спираючись на наукові положення Г. Пустовіта, екологічну культуру доцільно розглядати як важливий складник екологічної вихованості, що відображає характер взаємодії людини з природним середовищем. У структурі екологічної вихованості виокремлюють когнітивний, емоційно-ціннісний та діяльнісно-практичний компоненти. Їх єдність забезпечує не лише засвоєння знань про природу, а й формування ціннісного ставлення до неї та готовності реалізовувати засвоєні норми у практичній діяльності.

Аналіз наукових підходів до визначення завдань екологічного виховання дітей дошкільного віку засвідчує важливість формування системи початкових екологічних знань та уявлень. Н. Лисенко розглядає знання про природу як дидактичне підґрунтя екологічного виховання, що забезпечує орієнтування дитини в природному середовищі, розуміння доступних взаємозв'язків між його об'єктами та явищами, а також оцінювання власних дій стосовно природи. Водночас М. Фіцула наголошує на необхідності систематичної педагогічної діяльності, спрямованої на становлення екологічної культури особистості.

Узагальнення наукових досліджень дає підстави стверджувати, що одним із провідних орієнтирів екологічного виховання дошкільників є формування основ екологічної культури [22]. У широкому розумінні екологічна культура характеризує особливості сприйняття людиною

природного середовища, усвідомлення власного місця в ньому та характер ставлення до навколишнього світу [45, с. 14].

Особливого значення для нашого дослідження набуває позиція З. Плохій, відповідно до якої основи екологічної культури особистості закладаються саме в період дошкільного дитинства, а одним із провідних її складників є екологічна свідомість. Екологічна культура визначає характер і способи взаємодії людини з природним середовищем та виступає регулятором екологічно доцільної поведінки і діяльності [70].

Н. Лисенко пов'язує екологічну культуру із соціально значущою діяльністю у сфері взаємодії суспільства і природи та її результатами, що виявляються у системі матеріальних і духовних цінностей, соціальних норм, народних традицій і звичаїв. Такий підхід дозволяє розглядати поведінку дитини у природному середовищі як один із важливих показників сформованості її екологічної вихованості [53].

Отже, теоретичний аналіз проблеми засвідчує, що екологічне виховання дітей дошкільного віку є цілісним педагогічним процесом, спрямованим на формування екологічних знань і уявлень, розвиток емоційно-ціннісного ставлення до природи та набуття досвіду екологічно доцільної поведінки. Важливою передумовою цього процесу є безпосередня взаємодія дошкільників із природним середовищем, організована та педагогічно підтримана вихователем. Спостереження за природними об'єктами і явищами, практична діяльність у природі, усвідомлення наслідків власних дій сприяють поступовому переходу від знань про довкілля до відповідального ставлення до нього.

Проведений теоретичний аналіз дозволяє визначити взаємозв'язок основних понять дослідження – «екологічна освіта», «екологічне виховання», «екологічна свідомість» та «екологічна культура». Екологічна освіта забезпечує набуття дитиною відповідних знань і досвіду; екологічне виховання спрямовується на становлення ціннісного ставлення до природи

та екологічно доцільної поведінки; екологічна свідомість відображає усвідомлення взаємозв'язків людини і природного середовища; екологічна культура інтегрує відповідні знання, цінності та способи діяльності. У сукупності зазначені складники створюють теоретичне підґрунтя для дослідження процесу формування бережливого ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку засобами проєктної діяльності.

1.2. Особливості формування бережливого ставлення до природи у старших дошкільників

Заклад дошкільної освіти відіграє важливу роль у формуванні в дітей цілісних уявлень про природне та соціальне довкілля, розумінні взаємозв'язків між його складниками, а також становленні ціннісного, морального й естетичного ставлення до навколишнього світу. Саме в дошкільному дитинстві створюються передумови для усвідомлення дитиною власної причетності до природи та поступового формування відповідальності за результати взаємодії з нею.

Старший дошкільний вік є особливо сприятливим для формування бережливого ставлення до природи. У дітей 5–6 років активно розвиваються пізнавальні процеси, удосконалюється здатність систематизувати отриману інформацію, порівнювати об'єкти та явища, встановлювати доступні причинно-наслідкові зв'язки. Водночас збагачується емоційно-ціннісна сфера дитини, що виявляється у здатності співпереживати, піклуватися про живі об'єкти, виявляти доброзичливість, чуйність та відповідальність.

У цей віковий період у дошкільників формуються більш складні й узагальнені уявлення про навколишній світ. На основі безпосередніх спостережень та практичного досвіду дитина поступово встановлює

просторові, часові та причинно-наслідкові залежності між об'єктами і явищами. Накопичені уявлення стають підґрунтям для подальшого осмислення природних закономірностей і визначають характер поведінки дошкільника у взаємодії з довкіллям.

А. Богуш, характеризуючи вікові можливості старших дошкільників у контексті екологічного виховання, акцентує увагу на розвитку їхньої самостійності, упевненості, пам'яті, сприймання та мислення. Значні можливості для екологічного виховання створює ігрова діяльність, яка залишається важливим видом діяльності дошкільника. Включення екологічного змісту в сюжетно-рольові та інші види ігор дає змогу моделювати різні ситуації взаємодії людини з природою, формувати відповідні уявлення та закріплювати способи екологічно доцільної поведінки [64].

О. Гаврило виокремлює низку екологічних закономірностей, доступних для пізнання дітьми старшого дошкільного віку. До них належать особливості морфофункціонального пристосування рослин і тварин до середовища існування; зовнішня подібність ознак пристосування різних видів живих організмів, які перебувають у подібних природних умовах; різноманітні форми взаємозв'язку живих організмів із середовищем у процесі їхнього розвитку [4, с. 23]. Ознайомлення дошкільників із такими закономірностями має здійснюватися на доступному для них рівні через спостереження, порівняння, елементарне дослідження та практичну взаємодію з природними об'єктами.

Сформовані у старших дошкільників уявлення про природу становлять пізнавальне підґрунтя бережливого ставлення до неї. Водночас самих знань недостатньо: важливо забезпечити їх поєднання з позитивним емоційним ставленням до живих об'єктів і практичним досвідом природоохоронної діяльності. У цьому контексті бережливе ставлення виявляється через турботу про рослини і тварин, відповідальність за власні

дії, чуйність до живого та готовність дотримуватися доступних дитині правил поведінки у природному середовищі.

Різні аспекти формування бережливого ставлення до природи у дітей дошкільного віку представлені у працях А. Богуш, Г. Беленької, О. Гаврило та інших українських дослідників. Науковці розглядають природне середовище як важливий чинник пізнавального, емоційного та особистісного розвитку дошкільника. В. Грецова, М. Ібрагімова, З. Плохій, характеризуючи стан екологічної вихованості дітей, звертають увагу на необхідність цілеспрямованого формування бережливого й відповідального ставлення до природного довкілля [59].

Цілеспрямоване формування бережливого ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку здійснюється в процесі пізнавальної, ігрової, дослідницької, практичної діяльності та безпосередньої взаємодії з природним середовищем. Така робота є важливим складником екологічної освіти й виховання та спрямовується на становлення основ екологічної культури, відповідальності за власну поведінку в природі й готовності дотримуватися норм екологічно доцільної взаємодії з довкіллям.

У структурі ставлення особистості до природи дослідники виокремлюють декілька взаємопов'язаних аспектів. Перший характеризує сприйняття природи як середовища життєдіяльності людини та джерела природних ресурсів; другий пов'язаний з усвідомленням людиною себе як частини природи та відповідальним ставленням до власного здоров'я і життєдіяльності; третій відображає ставлення до діяльності, спрямованої на пізнання, збереження й охорону природного середовища [11, с. 22]. У контексті дошкільної освіти зазначені аспекти реалізуються на доступному дитині рівні через формування уявлень про цінність природи та набуття практичного досвіду бережливості взаємодії з нею.

Г. Беленька та Н. Лисенко важливого значення в екологічному вихованні старших дошкільників надають ціннісному аспекту, що

передбачає усвідомлення значущості природи та формування відповідального ставлення до неї. Н. Лисенко звертає увагу на вікову обмеженість теоретичних знань, практичних умінь і життєвого досвіду дошкільників, що зумовлює необхідність відповідної організації педагогічного процесу. Дослідниця визначає об'єктивні та суб'єктивні умови його ефективності. До об'єктивних належать готовність дітей сприймати, розуміти й засвоювати уявлення про природу, застосовувати набуті знання в доступних видах діяльності, а також становлення суспільно значущих мотивів поведінки. Суб'єктивні умови пов'язані з рівнем професійної майстерності вихователя, його підготовленістю до здійснення екологічного виховання, екологічною спрямованістю освітнього процесу ЗДО та взаємодією закладу дошкільної освіти із сім'єю [11].

Важливим нормативним орієнтиром екологічного виховання дітей є Базовий компонент дошкільної освіти, у якому природнича компетентність пов'язується з формуванням у дитини уявлень про природне довкілля та усвідомленням себе його частиною. Особливого значення набувають розвиток емоційно-ціннісного ставлення до природи, формування екологічно доцільної поведінки та відповідальності за результати власної взаємодії з природним середовищем.

Природнича освіченість старшого дошкільника передбачає формування доступних віку уявлень про живі організми та середовище їх існування, різноманітність природних явищ, взаємозв'язки між об'єктами живої і неживої природи, а також позитивний і негативний вплив діяльності людини на довкілля. Важливо, щоб отримані знання набували для дитини особистісного значення та виявлялися у конкретній поведінці: бережливому ставленні до рослин і тварин, дотриманні правил поведінки у природі, готовності доглядати за живими об'єктами та брати участь у доступній природоохоронній діяльності.

Зміст природничої освіти сприяє поступовому усвідомленню дошкільником взаємозалежності людини і природи, розумінню наслідків власних дій та набуттю досвіду екологічно доцільної поведінки. Отже, результатом відповідно організованої роботи має стати не лише засвоєння дитиною певного обсягу природничих знань, а й формування емоційно-ціннісного та відповідального ставлення до природного довкілля, що безпосередньо пов'язане з предметом нашого дослідження – формуванням бережливого ставлення до природи у старших дошкільників [5, с. 15].

Сучасні освітні програми для дітей старшого дошкільного віку орієнтовані на реалізацію завдань, визначених Базовим компонентом дошкільної освіти, зокрема щодо формування природничо-екологічної компетентності та відповідального ставлення дитини до природного довкілля. Важливе місце в цьому контексті посідає програма «Українське дошкілля», зміст якої спрямований на ознайомлення дошкільників із природою рідного краю, розвиток пізнавального інтересу до природних об'єктів і явищ, виховання емоційно-ціннісного та бережливого ставлення до них.

У межах освітнього напрямку, пов'язаного з пізнанням природного довкілля, передбачено формування в старших дошкільників здатності розуміти доступні взаємозв'язки між компонентами природи, встановлювати причинно-наслідкові залежності між природними об'єктами та явищами, виявляти гуманне ставлення до живих істот, емоційно реагувати на красу природи та дотримуватися правил екологічно доцільної поведінки.

Сформованість основ екологічної культури старших дошкільників може виявлятися через сукупність взаємопов'язаних показників: позитивне емоційне реагування на природні об'єкти та явища; усвідомлення необхідності дотримання правил поведінки у природному середовищі; наявність уявлень про рослинний і тваринний світ, неживу природу та

взаємозв'язки між її компонентами; розуміння доступних правил природокористування; готовність піклуватися про живі об'єкти та брати участь у праці в природі; здатність застосовувати засвоєні правила під час прогулянок, екскурсій та інших форм безпосередньої взаємодії з природним середовищем [74, с. 200].

Отже, результативність екологічного виховання визначається не лише обсягом засвоєних дитиною природничих знань. Важливим показником є здатність переносити ці знання у практичну діяльність, виявляти емоційно-ціннісне ставлення до живих об'єктів, усвідомлювати наслідки власних дій та самостійно обирати бережливі способи поведінки у природі.

Формування практичного досвіду бережливої взаємодії старших дошкільників із природою потребує використання комплексу взаємопов'язаних форм і методів роботи. Доцільними є спостереження за природними об'єктами та явищами, праця в природі, дидактичні й сюжетно-рольові ігри, екскурсії, створення та розв'язання проблемних екологічних ситуацій, дослідницько-експериментальна діяльність, природничі вікторини, творчі завдання, ознайомлення з художніми творами та фольклором природничого змісту. Особливого значення набувають такі форми роботи, які передбачають активну позицію самої дитини та дають їй можливість застосовувати набуті знання у практичній взаємодії з довкіллям.

У цьому контексті перспективним засобом є проєктна діяльність, яка дозволяє інтегрувати пізнавальну, дослідницьку, ігрову, творчу та практичну активність дошкільників навколо конкретної екологічної проблеми. Її використання створює умови для переходу від засвоєння природничих уявлень до набуття особистого досвіду бережливого ставлення до природи, що безпосередньо відповідає предмету нашого дослідження.

старший дошкільний вік характеризується сукупністю психологічних особливостей, які створюють сприятливі передумови для формування бережливого ставлення до природи. У дітей 5–6 років активно розвивається здатність узагальнювати уявлення про предмети, об'єкти та явища навколишнього світу, встановлювати доступні причинно-наслідкові зв'язки, порівнювати й систематизувати отриману інформацію. Удосконалення пам'яті, сприймання та мислення забезпечує можливість більш усвідомленого пізнання природного середовища та розуміння взаємозалежностей між його компонентами.

Водночас важливих змін зазнає емоційно-ціннісна сфера дошкільника. Розвиток емпатії, здатності співпереживати та емоційно реагувати на стан живих об'єктів створює передумови для формування гуманного й турботливого ставлення до природи. Безпосередня взаємодія з природним середовищем викликає в дітей позитивні емоційні переживання, сприяє розвитку пізнавального інтересу та поступовому усвідомленню цінності живої природи.

Важливе значення має й зростання самостійності старших дошкільників та їхньої готовності застосовувати набуті знання у практичній діяльності. Особливі можливості для цього створює ігрова діяльність, у процесі якої дитина може моделювати різні ситуації взаємодії з природою, засвоювати правила екологічно доцільної поведінки та набувати досвіду відповідального ставлення до природних об'єктів.

Таким чином, психологічні особливості дітей старшого дошкільного віку створюють значні можливості для цілеспрямованого формування бережливого ставлення до природи. Важливо, щоб природничі знання та уявлення поєднувалися з емоційним переживанням цінності природи й обов'язково закріплювалися у практичній діяльності. Саме можливість спостерігати результати власних дій, доглядати за живими об'єктами, брати участь у природоохоронних заходах і самостійно розв'язувати доступні

екологічні завдання сприяє переходу від знань про необхідність збереження природи до реальної бережливої поведінки дошкільника.

1.3. Проєктна діяльність як засіб формування бережливого ставлення до природи у старших дошкільників

Розвиток пізнавального інтересу в старшому дошкільному віці відбувається у процесі активного освоєння дитиною навколишнього світу. Важливим завданням педагога є поступове збагачення її пізнавального досвіду, створення умов для виникнення запитань, самостійного пошуку відповідей, спостереження, дослідження та практичного застосування набутих знань. Розширення уявлень про природне довкілля сприяє підтриманню пізнавальної активності та формуванню стійкого інтересу до його об'єктів і явищ.

З огляду на це значним потенціалом у формуванні бережливого ставлення до природи у старших дошкільників володіє проєктна діяльність. Вона передбачає поєднання пошукової, дослідницької, проблемно-пізнавальної, творчої та практичної активності дітей і створює можливості для їх безпосереднього залучення до пізнання, збереження та відновлення природного довкілля. Особливо важливим є те, що дитина виступає не лише одержувачем готової інформації, а активним учасником діяльності, спрямованої на досягнення конкретного практичного результату.

Проєктну діяльність у закладі дошкільної освіти доцільно розглядати як спеціально організовану спільну діяльність педагога і дітей, спрямовану на поетапне розв'язання певної проблеми та отримання практично значущого результату. В. Маршицька акцентує увагу на можливостях проєктної діяльності впливати на пізнавальну, емоційно-ціннісну та вольову сфери особистості, сприяти розвитку ініціативності, самостійності

й творчості. Водночас вона забезпечує можливість застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях та набувати особистого досвіду взаємодії з довкіллям.

Історичні витоки методу проєктів пов'язують з ідеями американського філософа і педагога Дж. Дьюї, який обґрунтовував значення активного пізнання та навчання через діяльність. Подальшого розвитку метод набув у працях В. Кіппатрика, який систематизував підходи до організації проєктної діяльності та запропонував класифікацію проєктів. У сучасному освітньому просторі можливості проєктної діяльності розглядаються і в українській педагогіці, зокрема у працях В. Маршицької, Н. Горопахи та інших дослідників [2].

У контексті дошкільної освіти важливими є напрацювання Т. Піроженко, пов'язані з психолого-педагогічним проектуванням взаємодії дорослого і дитини. Такий підхід орієнтує педагога на організацію освітнього процесу через активну взаємодію його учасників, урахування інтересів і можливостей дошкільника, створення умов для самостійного пошуку та практичної діяльності. Загалом проєктна діяльність передбачає побудову освітнього процесу відповідно до логіки розв'язання конкретної проблеми: від виникнення задуму й визначення мети до спільного планування, виконання практичних дій та представлення отриманого результату [3].

Застосування проєктної діяльності у старшому дошкільному віці відповідає зростаючим пізнавальним і практичним можливостям дітей. У цей період дошкільники вже здатні брати участь у визначенні мети доступної діяльності, висловлювати припущення, спостерігати, порівнювати, виконувати нескладні дослідницькі та практичні завдання, взаємодіяти з однолітками й дорослими та оцінювати отриманий результат. Саме тому проєктна діяльність може ефективно інтегрувати різні види

дитячої активності та забезпечувати практичне спрямування екологічного виховання [2].

Особливе місце в екологічному вихованні посідають екологічні проекти, спрямовані на пізнання природного середовища та набуття дітьми досвіду його збереження. Їх зміст може охоплювати спостереження за станом природних об'єктів, проведення елементарних дослідів, догляд за рослинами, створення умов для підтримання живих об'єктів, участь у доступних природоохоронних заходах, розв'язання проблемних ситуацій екологічного змісту. У процесі такої діяльності природничі знання набувають для дитини практичного та особистісного значення.

Отже, проектна діяльність є доцільним засобом формування бережливого ставлення до природи у старших дошкільників, оскільки забезпечує взаємозв'язок пізнавального, емоційно-ціннісного та діяльнісного компонентів екологічного виховання. Участь в екологічних проектах дає можливість дитині не лише отримувати знання про природу, а й застосовувати їх у конкретних практичних ситуаціях, спостерігати результати власних дій та набувати досвіду відповідальної взаємодії з природним довкіллям [2].

Доцільність використання проектної діяльності в екологічному вихованні дітей старшого дошкільного віку зумовлена її значним освітнім і виховним потенціалом. До основних переваг такої діяльності належать:

- зміна професійної позиції вихователя: педагог не лише передає готові знання, а організовує пізнавальну, пошукову, дослідницьку та практичну діяльність дітей;
- створення сприятливого психологічного клімату, заснованого на партнерській взаємодії, співпраці та підтримці дитячої ініціативи;
- набуття знаннями особистісного значення, оскільки вони засвоюються в процесі розв'язання конкретних проблем і безпосередньої практичної діяльності;

- розвиток уміння визначати мету діяльності, планувати послідовність дій, добирати доступні засоби її досягнення та оцінювати отриманий результат;
- формування комунікативних умінь, зокрема здатності домовлятися, висловлювати власну позицію, враховувати думки інших учасників, розподіляти обов'язки та спільно досягати поставленої мети;
- розвиток самостійності, відповідальності, елементарного самоконтролю та здатності дотримуватися узгоджених правил спільної діяльності [3].

У процесі формування природничо-екологічної компетентності старших дошкільників проєктна діяльність забезпечує взаємозв'язок засвоєння природничих знань та їх практичного застосування. Залежно від змісту конкретного проєкту діти можуть залучатися до пошуково-дослідницької, експериментальної, ігрової, творчої, образотворчої та природоохоронної діяльності. Завдяки цьому знання про природне довкілля набувають практичного спрямування та стають основою для формування досвіду бережливої поведінки.

З урахуванням вікових та індивідуальних особливостей старших дошкільників екологічні проєкти можна класифікувати за кількома ознаками: за характером провідної діяльності – дослідницькі, творчі, інформаційно-пізнавальні, практико-орієнтовані, рольово-ігрові; за тривалістю – короткотривалі, середньотривалі та довготривалі; за кількістю учасників – індивідуальні, парні та групові. Вибір виду проєкту має визначатися його метою, змістом, віковими можливостями дітей, доступністю практичної діяльності та очікуваним результатом.

Тематика екологічних проєктів для старших дошкільників може бути різноманітною, однак її добір має ґрунтуватися на доступності проблеми для дитячого розуміння, зв'язку з безпосереднім природним

оточенням, можливості практичної участі дітей та виховній значущості передбачуваного результату.

Доцільно виокремити такі напрями змістового наповнення екологічних проєктів (рис. 1.1):

1. цінність і різноманітність природи – пізнання краси та своєрідності природного довкілля; усвідомлення цінності рослин і тварин; використання природи як джерела пізнання, емоційних вражень і творчості;

2. екологічно доцільний спосіб життя – формування уявлень про ощадливе використання води, електроенергії, продуктів харчування та інших ресурсів; зменшення кількості побутових відходів; повторне використання доступних матеріалів; дотримання правил поведінки під час перебування на природі.

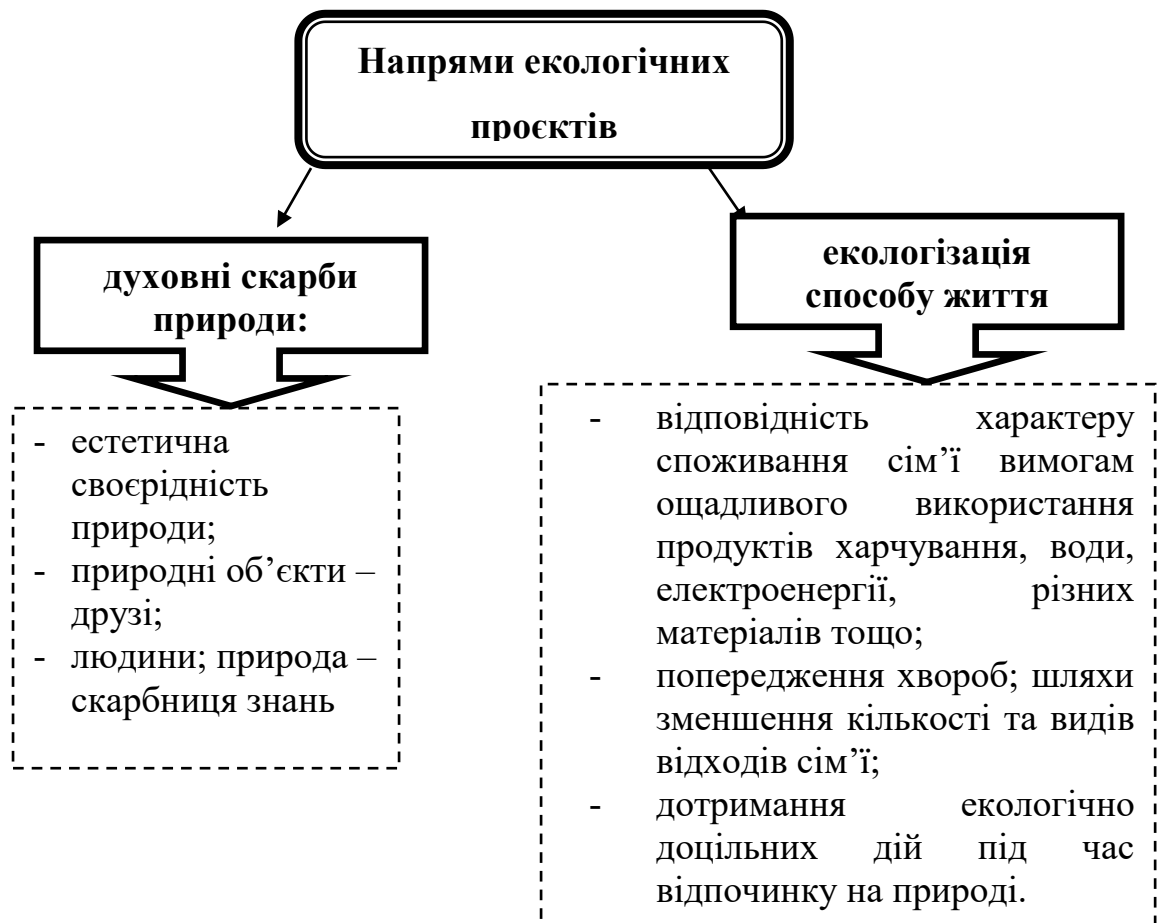


Рис. 1.1 Напрями екологічних проєктів

Принцип доступності передбачає відповідність змісту екологічних знань віковим та пізнавальним можливостям дошкільників. Складні природничі поняття мають пояснюватися зрозумілою для дитини мовою, конкретизуватися за допомогою прикладів, образних порівнянь, ігрових ситуацій та безпосередніх спостережень за об'єктами найближчого природного оточення. Важливим є також визначення оптимального обсягу інформації, який дитина здатна усвідомити та застосувати у практичній діяльності.

Принцип системності передбачає засвоєння екологічних знань не як сукупності розрізнених відомостей, а як взаємопов'язаної системи уявлень про природу. Особливого значення набуває поступове розкриття зв'язків між живими організмами та середовищем їх існування, між окремими природними об'єктами і явищами. У старшому дошкільному віці дитина здатна на основі безпосереднього чуттєвого досвіду поступово переходити від сприймання зовнішніх ознак природного об'єкта до розуміння доступних причинно-наслідкових залежностей. Така організація пізнання сприяє формуванню цілісних уявлень про природу та здатності знаходити взаємозв'язки між її компонентами.

Принцип енциклопедичності передбачає ознайомлення дітей із різноманітними об'єктами та явищами живої і неживої природи. Набуття доступних віку знань про рослини, тварин, природні явища та середовище їх існування розширює пізнавальний досвід дошкільників і створює підґрунтя для формування цілісної картини природного світу.

Принцип інтеграції зумовлений комплексним характером екологічних знань і передбачає їх включення в різні напрями освітньої та дитячої діяльності. Екологічний зміст може реалізовуватися у пізнавально-дослідницькій, ігровій, мовленнєвій, художньо-творчій та практичній діяльності дошкільників. Завдяки цьому уявлення про природу не

обмежуються окремими заняттями, а набувають системного характеру та закріплюються в різних видах дитячого досвіду.

Принцип концентричності передбачає поступове розширення й поглиблення екологічних знань відповідно до вікових можливостей дітей. Ознайомлення з природними об'єктами розпочинається з доступних безпосередньому сприйманню зовнішніх ознак і властивостей, після чого дитина поступово переходить до усвідомлення більш складних зв'язків між живими організмами та середовищем їх існування. Така послідовність забезпечує поглиблення уявлень про цілісність, взаємозалежність і мінливість природного світу.

Принцип орієнтації на екологічно доцільну поведінку передбачає практичну спрямованість набутих дітьми знань. Зміст екологічної освіти має допомагати дошкільнику не лише пізнавати природу, а й використовувати отримані знання у повсякденній взаємодії з нею, передбачати доступні для розуміння наслідки власних дій та обирати бережливі способи поведінки. Саме практична реалізація знань забезпечує їх перетворення на особистий досвід відповідального ставлення до природного довкілля [40, с. 9–13].

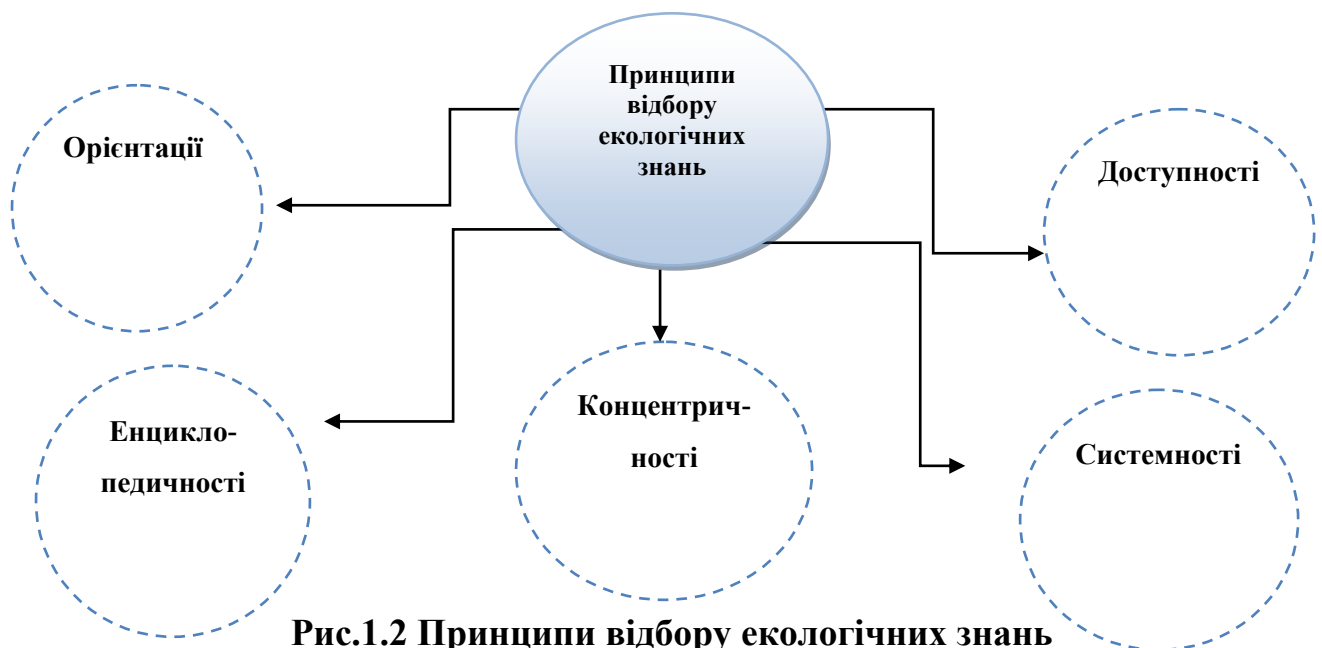


Рис.1.2 Принципи відбору екологічних знань

Введення проєктної діяльності у навчання і виховання дошкільників сприяє становленню особистісна орієнтованої педагогічної системи. Роль діяльності стає ще більш значущою, оскільки при організованому навчальному процесі самонавчання дитина сама вибирає освітню траєкторію в детально розробленому і вміло організованому навчальному середовищі.

Реалізація проєкту здійснюється в ігровій формі, включенням дітей і різні види творчої і практично значущої діяльності, якот: - спостереження;

- ігрова діяльність; - моделювання; - практична діяльність, складовими якої є пошуково-дослідницька і природоохоронна діяльність дітей; - спілкування дітей з природними об'єктами.

Зупинимось на традиційних методах, які використовують в ЗДО у процесі формування бережливого ставлення дітей до природи:

- наочні (спостереження, розгляд картин, демонстрація фільмів);
- практичні (дослід, ігровий метод, праця);
- словесні (розповіді вихователя, читання художніх творів, бесіди).

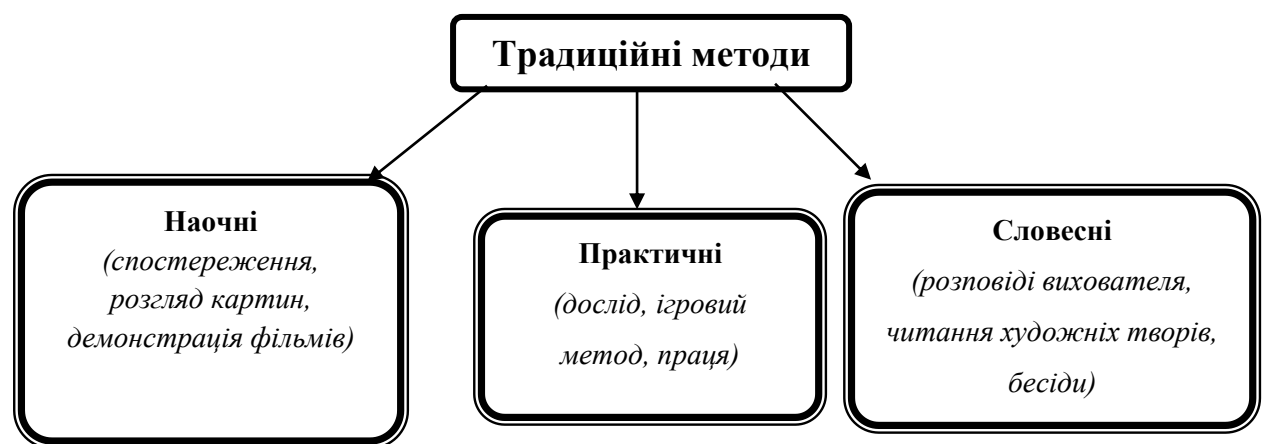


Рис.1.3. Традиційні методи навчання

Одним із провідних методів ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з природним довкіллям є спостереження – цілеспрямоване й планомірне сприймання природних об'єктів і явищ, організоване та педагогічно спрямоване вихователем. Залежно від тривалості спостереження можуть бути короткотривалими та довготривалими; за формою організації дітей – індивідуальними, груповими й колективними; за дидактичною метою – первинними, повторними та підсумковими. Систематичні спостереження сприяють накопиченню природничих уявлень, розвитку допитливості, уміння порівнювати, встановлювати доступні причинно-наслідкові зв'язки та помічати зміни, що відбуваються у природному середовищі.

Важливого значення безпосередньому спілкуванню дитини з природою надавав В. Сухомлинський, пов'язуючи його з вихованням поваги до живого, гуманності, чуйності та відповідальності. Під час організації спостережень педагогові важливо не лише спрямовувати увагу дітей на певні властивості природних об'єктів, а й забезпечувати позитивне емоційне переживання взаємодії з ними. Саме поєднання пізнавального та емоційно-ціннісного компонентів створює передумови для становлення бережливого ставлення до природи [34].

Ознайомлення старших дошкільників із природним довкіллям здійснюється в різних формах організації освітнього процесу: під час занять, прогулянок, екскурсій, спостережень, ігор, праці та самостійної діяльності дітей. Доцільним є використання бесід, розповідей вихователя, ілюстративних і відеоматеріалів, художньої та науково-пізнавальної літератури. Важливо, щоб зазначені форми не обмежувалися передаванням готової інформації, а спонукали дітей до активного пізнання природи, висловлення власних припущень, пошуку відповідей та практичної взаємодії з природними об'єктами.

Значний потенціал для формування бережливого ставлення до природи має безпосередня практична діяльність дошкільників. Догляд за рослинами, спостереження за їх ростом і розвитком, виконання доступних трудових доручень дають змогу дитині на практиці усвідомити залежність стану живого об'єкта від дій людини. У процесі такої діяльності формуються елементарні трудові вміння, самостійність, відповідальність та готовність піклуватися про живе. Важливим природним осередком для організації такої роботи є територія закладу дошкільної освіти, де впродовж року можуть проводитися спостереження, дослідження, ігри та доступна природоохоронна діяльність.

Суттєву роль в екологічному вихованні відіграє художнє слово. Художні та науково-пізнавальні твори природничої тематики допомагають поглибити уявлення дошкільників про природний світ, емоційно наблизити його до дитини, викликати співпереживання та бажання піклуватися про живі об'єкти. Особливе місце посідають українські народні казки, оповідання, загадки, прислів'я та інші фольклорні твори, у яких відображено взаємодію людини з природою. Їх використання доцільно поєднувати з бесідами, спостереженнями та практичними ситуаціями, у яких дитина може виявити власне ставлення до природних об'єктів.

Для розширення природничих уявлень дітей доцільно організовувати тематичні спостереження та бесіди, наприклад: «Дощ та веселка», «Вітер, або як рухається повітря», «Сонце, повітря та вода – наші друзі». Їх зміст має не лише забезпечувати засвоєння нових відомостей, а й спонукати дошкільників до самостійних міркувань, встановлення взаємозв'язків між природними явищами та визначення способів бережливої взаємодії з довкіллям.

Важливе місце у формуванні бережливого ставлення до природи посідає дослідницько-пошукова діяльність. Її організація передбачає створення ситуацій, у яких дитина не отримує готової відповіді, а

самостійно або за педагогічної підтримки висуває припущення, спостерігає, порівнює, експериментує та робить доступні висновки. Ефективними є проблемні запитання й логічні завдання природничого змісту, які активізують пізнавальну діяльність дітей. Зміст екологічного виховання може охоплювати й доступні старшим дошкільникам природоохоронні теми: «Хай на Землі панує чистота», «Правила поведінки в лісі», «Червона книга України», «Якби дерева могли говорити» [34].

Поряд із традиційними методами доцільним є використання методів, спрямованих на активізацію емоційно-ціннісного сприйняття природи та особистісного осмислення взаємодії з нею. До них належать метод формування мислеобразів, метод екологічних асоціацій, екологічної рефлексії, екологічної емпатії, екологічної лабілізації, ігровий метод та метод художньої репрезентації природних об'єктів [9]. Їх застосування дає змогу поєднувати пізнання природи з емоційним переживанням її цінності та поступово переводити сформовані уявлення у практичну площину бережливої поведінки.

Використовуючи різноманітні методи екологічного виховання, педагог має створювати умови, за яких дитина не лише виконує запропоновані дії, а й усвідомлює їх мету, розуміє значення для природного довкілля та може оцінити отриманий результат. Посилення уваги до формування природничо-екологічної компетентності дошкільників актуалізує необхідність урізноманітнення форм їхньої взаємодії з природою та забезпечення практичної спрямованості освітньої діяльності [34].

У процесі планування екологічних проєктів доцільно передбачати різноманітні форми роботи, здатні поєднати пізнавальну, емоційно-ціннісну та практичну активність дітей. Це можуть бути театралізовані заняття екологічного змісту («Цілюще зілля», «Дідусь Лісовичок»), прогулянки та екскурсії у природу, відвідування музеїв, організація тематичних гуртків і творчих студій («Зелена аптека», «Природа і фантазія», «Юні друзі

природи»), перегляд пізнавальних відеоматеріалів, догляд за рослинами, робота на городі або квітнику, проведення елементарних дослідів із природними об'єктами, ознайомлення з казками, легендами, загадками, народними прикметами та художніми творами природничого змісту. Важливо, щоб кожна із запропонованих форм передбачала активну участь дошкільників та забезпечувала можливість практичного застосування набутих знань.

Особливого значення у формуванні бережливого ставлення до природи набуває емоційний досвід дитини. Безпосередня зустріч із природним об'єктом або явищем здатна викликати яскраві переживання, які надалі впливають на характер ставлення дошкільника до довкілля. Саме тому педагогічний супровід має спрямовувати увагу дитини не лише на зовнішні ознаки об'єкта, а й на його цінність, потребу в турботі та необхідність відповідального поводження з ним [75].

Проектна діяльність створює сприятливі можливості для формування природничих знань та збагачення життєвого досвіду старших дошкільників у процесі безпосередньої взаємодії з природним середовищем. Її перевагою є можливість інтегрувати спостереження, дослідження, практичні дії, творчість і спільне розв'язання проблемних ситуацій. У процесі реалізації екологічного проекту дитина поступово усвідомлює взаємозв'язки у природі, вчиться передбачати наслідки власних дій та набуває досвіду екологічно доцільної поведінки.

У старшому дошкільному віці зміст проектної діяльності може передбачати самостійне визначення дітьми доступних способів допомоги природним об'єктам. Ефективним прийомом може бути створення «Зошита добрих справ», у якому разом із педагогом фіксуються конкретні природоохоронні дії дітей та їх результати. Це сприяє усвідомленню дошкільниками практичної значущості власної діяльності, розвитку

відповідальності, ініціативності та готовності піклуватися про природне довкілля [83].

Отже, проєктна діяльність є ефективним засобом формування бережливого ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку, оскільки забезпечує інтеграцію знань, емоційно-ціннісного ставлення та практичної діяльності. Формування бережливого ставлення до природи є систематичним і тривалим процесом, у якому природничі знання мають поєднуватися з розумінням взаємозалежності природних об'єктів і явищ та особистим досвідом екологічно доцільної поведінки. Поєднання традиційних та інтерактивних форм, методів і прийомів роботи дає змогу активізувати пізнавальну діяльність дошкільників, сприяти усвідомленню причинно-наслідкових зв'язків у природі та створювати умови для переходу від знань про необхідність її збереження до конкретних проявів бережливого ставлення.

Висновки до першого розділу

На основі аналізу наукових джерел встановлено, що однією з актуальних проблем сучасної дошкільної освіти є формування в дітей відповідального та бережливого ставлення до природного довкілля. Екологічне виховання доцільно розглядати не лише як процес засвоєння природничих та екологічних знань, а як цілісний педагогічний процес, спрямований на становлення екологічної свідомості, основ екологічної культури та досвіду екологічно доцільної поведінки. Особливого значення в дошкільному дитинстві набуває формування емоційно-ціннісного ставлення до природи, що виявляється в емоційному реагуванні на її об'єкти та явища, здатності співпереживати живому, усвідомлювати цінність природного світу та виявляти прагнення до його збереження.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень засвідчив наявність у старших дошкільників необхідних передумов для формування бережливого ставлення до природи. У дітей цього віку розвиваються узагальнені уявлення про об'єкти та явища навколишнього світу, удосконалюється наочно-образне мислення, зростає здатність установлювати доступні причинно-наслідкові зв'язки, активно розвивається емоційна сфера та здатність до емпатії. Безпосередня взаємодія з природою викликає яскраві емоційні переживання, що створює сприятливі можливості для поєднання пізнавального інтересу з емоційно-ціннісним і відповідальним ставленням до природного довкілля.

Узагальнення наукових підходів до проблеми екологічної вихованості дошкільників засвідчило необхідність цілеспрямованої педагогічної роботи, спрямованої на формування бережливого та відповідального ставлення до природи. Важливо, щоб набуті дитиною знання не залишалися лише на рівні уявлень, а реалізовувалися в конкретних діях, способах поведінки та практичній взаємодії з природними об'єктами.

Значний потенціал у вирішенні зазначеного завдання має проєктна діяльність, яка інтегрує пошукову, дослідницьку, проблемно-пізнавальну, творчу та практичну активність дошкільників. Її використання забезпечує активну позицію дитини в освітньому процесі, дає можливість самостійно або у співпраці з педагогом та однолітками досліджувати природні об'єкти і явища, розв'язувати доступні екологічні проблеми та брати участь у діяльності, спрямованій на збереження природного довкілля.

Особливе місце в цьому процесі посідають екологічні проєкти як форма організації практично спрямованої діяльності дітей, що передбачає пізнання природного середовища, усвідомлення взаємозв'язків у природі та набуття досвіду екологічно доцільної поведінки. Участь у таких проєктах дає змогу поєднати природничі знання з емоційними переживаннями та

конкретними природоохоронними діями, що є важливою передумовою формування бережливого ставлення до природи.

На основі теоретичного аналізу визначено доцільність поетапної організації екологічного проєкту. На інформаційному етапі передбачається актуалізація та розширення уявлень дітей про досліджувану екологічну проблему, проведення спостережень, бесід, пізнавальних і дослідницьких завдань. Формувальний етап спрямовується на безпосередню практичну реалізацію задуму проєкту, активне залучення дошкільників до дослідницької, творчої та природоохоронної діяльності. Заключний етап передбачає узагальнення отриманого досвіду, представлення результатів проєкту, їх спільне обговорення та оцінювання дітьми власної участі.

Отже, проведений теоретичний аналіз дає підстави визначити проєктну діяльність як доцільний засіб формування бережливого ставлення до природи у старших дошкільників. Її цінність полягає в забезпеченні взаємозв'язку когнітивного, емоційно-ціннісного та діяльнісного складників екологічного виховання, що створює умови для переходу від знань про природу до усвідомленої та практично виявленої бережливої поведінки.

РОЗДІЛ II.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ БЕРЕЖЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Організація та первинні результати констатувального експерименту

Метою констатувального етапу експерименту є визначення рівнів сформованості у дітей бережливості та визначення підготовленості батьків до виховання бережливого ставлення до природи у старших дошкільників.

Завдання констатувального етапу експерименту:

- на підставі теоретичного аналізу визначити критерії та рівні сформованості дбайливого ставлення до природи;
- розробити методики діагностики бережливого ставлення до природи старших дошкільників;
- визначити рівень підготовленості батьків до виховання бережливого ставлення до природи у старших дошкільників;
- здійснити кількісний та якісний аналіз отриманих даних.

Під час розробки методики констатувального експерименту нами було визначено такі структурні компоненти ставлення до природи старшого дошкільника:

- знання норм і правил поведінки в соціумі;
- володіння практичними уміннями з різних видів діяльності;
- ставлення до діяльності та суб'єктів взаємодії, емпатія;
- усвідомлення значущості виконуваних дій чи діяльності;
- прогнозування можливих наслідків своїх дій та вчинків.

На основі цих структурних компонентів для визначення рівня

сформованості бережливого ставлення до природи дітей старшого дошкільного віку нами було обрані наступні критерії та показники: якість екологічних уявлень (обсяг, системність, реалістичність, усвідомленість), тип ставлення до природи (емоції та мотиви), характер діяльності та поведінки дитини у природі (уміння і навички догляду за об'єктами природи, вчинки). (Таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

**Критерії сформованості бережливого ставлення до природи
старших дошкільників**

Критерії	Показники
Когнітивний	Уявлення про природне середовище планети Земля, про сутність бережливого ставлення, правила доцільного природокористування, які регулюють прояви цієї якості та способи їх застосування у власній життєдіяльності, міжособистісних стосунках; усвідомлення необхідності виконання певних обов'язків та здійснення морального вибору з урахуванням конкретних умов (звичних і нових ситуацій);
Емоційно-мотиваційний	Емоційно-позитивне ставлення до природи, сприймає природу як цінність, виокремлює позитивний та негативний вплив людської діяльності на стан природи, що регулюють прояви гуманності; вміння оцінювати ситуацію з погляду необхідності прояву відповідальності, бажання діяти відповідним чином; позитивне ставлення до обов'язку як поведінкової норми; налаштованість на прояви бережливого ставлення в різних сферах життєдіяльності (у дитячому садку, вдома, на вулиці, в громадських місцях, на природі).
Поведінковий	Докладає домірних зусиль до збереження, догляду та захисту довкілля; готовність відповідати за наслідки своїх рішень і дій; уміння добровільно відмовлятися від приємного на користь необхідного, діяти за власною спонукою, без заохочень чи примусу ззовні; вміння добирати і реалізовувати певний спосіб поведінки в конкретній ситуації; прогнозувати свої дії та їхні наслідки і на

	основі цього вибрати правильний спосіб їх реалізації; контролювати і регулювати свою поведінку без допомоги вихователя, інших дорослих чи однолітків.
--	---

Також визначено і схарактеризовано рівні сформованості бережливого ставлення старшого дошкільника :

- високий
- оптимальний
- середній
- низький (табл. 2.2).

Таблиця 2.2.

**Рівні сформованості бережливого ставлення до природи
старшого дошкільника**

Рівні	Характеристики сформованості бережливого ставлення до природи старшого дошкільника
Високий	Знання про природне середовище, сутність бережливого ставлення , норми поведінки , сприймає природу, як цінність, виокремлює позитивний і негативний вплив людської діяльності на стан природи, доволіно регулює власну поведінку; усвідомлює необхідність виконання певних обов'язків та здійснення правильного вибору з урахуванням конкретних умов (звичних і нових ситуацій); позитивно ставиться до природоохоронних дій, що регулюють прояви гуманності; докладає домірних зусиль до збереження, догляду та захисту природного довкілля., вміє прогнозувати свої дії та їхні наслідки і на основі цього вибирає правильний спосіб їх реалізації, контролювати і регулювати свою поведінку без допомоги вихователя, інших дорослих, однолітків,
Оптимальний	Дія за визначеними правилами і нормами, бажання зробити щось корисне, приємне. Дитина добре знає правила доцільного природокористування, які регулюють прояви гуманності та способи їх застосування у власній життєдіяльності, міжособистісних стосунках, але не завжди усвідомлює необхідність їх дотримання в

	повсякденному житті; характеризується емоційно-позитивним ставленням до природного середовища, що регулюють прояви гуманності, але не завжди може оцінити ситуацію з погляду необхідності прояву гуманності; висловлює готовність взяти на себе обов'язок, відповідати за наслідки своїх дій і рішень, проте не завжди її виявляє; може відмовлятися від приємного на користь необхідного, але іноді потребує пояснення слушності такої відмови; докладає належних зусиль до збереження, догляду, захисту природного довкілля та прогнозує наслідки своїх дії без допомоги вихователя, інших дорослих, однолітків.
Середній	Дитина має недостатні знання про природне середовище, сутність бережливого ставлення до природного довкілля, недостатньо знає правила доцільного природокористування, які регулюються прояви цієї якості та способи їх застосування у власній життєдіяльності, між особистісних стосунках; усвідомлює необхідності виконання певних обов'язків та здійснення домірних зусиль з урахуванням конкретних умов має ситуативний характер, почасти потребує допомоги в цьому навіть у звичних ситуаціях; емоційне ставлення до людської діяльності на стан природи, що регулюють прояви власної поведінки в природі, не має сталого характеру і може змінюватися залежно від умов; нестійка налаштованість на прояви відповідальної поведінки в різних сферах життєдіяльності, що набувають позитивного змісту лише під контролем зовнішньої інстанції, насамперед дорослих; не замислюється над наслідками своїх дій і рішень; не відмовляється від приємного на користь необхідного або робить це під зовнішнім тиском, у діях і вчинках часто керується егоїстичними мотивами; докладання зусиль до збереження, догляду та захисту природного довкілля здійснює лише за допомогою вихователя, інших дорослих.
Низький	Помилкові знання про природне середовище, сутність бережливого ставлення до природи, характеризується недостатньою обізнаністю з правилами доцільного природокористування, що регулюють прояви цієї якості у життєдіяльності та між особистісних відносинах;

	заперечує або не розуміє необхідності виконання певних обов'язків та здійснення зусиль з урахуванням конкретних умов; ставлення до захисту природного довкілля, що регулюють прояви відповідальності; відсутність умінь оцінювати ситуацію з погляду необхідності прояву гуманності; реальні прояви відповідальності носять ситуативний характер і репрезентуються головним чином через вимоги, які надходять від дорослих; відсутність умінь добирати і реалізовувати певний спосіб поведінки в конкретній ситуації, прогнозувати свої дії та їхні наслідки; частими є прояви безвідповідальності, байдужості до результатів діяльності.
--	---

Діагностика рівня сформованості бережливого ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку здійснювалася відповідно до визначених критеріїв із використанням комплексу емпіричних методів, що дало змогу дослідити когнітивний, емоційно-мотиваційний та поведінковий складники досліджуваного феномену.

Для проведення діагностики було використано такі методики:

- ігрову діагностичну методику «Я і Світ» – для вивчення показників когнітивного критерію;
- співбесіду за результатами перегляду мультфільму – для визначення показників емоційно-мотиваційного критерію;
- педагогічне спостереження за виконанням дітьми доручень природничого змісту – для вивчення показників поведінкового критерію.

Ігрова діагностична методика «Я і Світ»

Мета методики – визначити рівень сформованості у старших дошкільників знань та уявлень про бережливе ставлення до природи, здатності оцінювати поведінку людини стосовно природних об'єктів, пояснювати наслідки відповідних дій та визначати екологічно доцільні способи поведінки.

Процедура проведення методики передбачала індивідуальну роботу педагога з дитиною з використанням сюжетних малюнків. Дошкільнику

пропонували розглянути картки № 13–16 ігрової діагностичної методики «Я і Світ», на яких представлено різні ситуації взаємодії дітей із рослинами та тваринами (див. додаток А). Після ознайомлення із зображеннями дитині пропонували описати ситуацію та відповісти на запитання: «Чи правильно чинять діти?», «Чому ти так вважаєш?», «Як потрібно було вчинити?».

Під час проведення діагностики педагог фіксував відповіді та судження дитини, звертаючи увагу на повноту й усвідомленість її уявлень про правила взаємодії з природою, здатність розпізнавати екологічно доцільні та недоцільні дії, аргументувати власну позицію та пропонувати способи бережливої поведінки. У разі виникнення труднощів або втрати дитиною уваги педагог спрямовував її на розгляд наступної сюжетної ситуації, не підказуючи змісту відповіді.

Аналіз отриманих відповідей дав змогу визначити рівень сформованості бережливого ставлення до природи за когнітивним критерієм, зокрема з'ясувати характер уявлень старших дошкільників про цінність природних об'єктів, правила взаємодії з ними та можливі наслідки поведінки людини у природному середовищі.

Результати діагностичного обстеження було зафіксовано в протоколах та систематизовано в таблиці 2.4 (див. додаток Б). Після кількісного опрацювання одержаних даних узагальнені результати діагностики за когнітивним критерієм представлено в таблиці 2.5.

Отже, застосування ігрової діагностичної методики «Я і Світ» дало можливість встановити рівень сформованості когнітивного компонента бережливого ставлення до природи у старших дошкільників, виявити особливості їхніх знань та уявлень про екологічно доцільну поведінку, а також здатність оцінювати й аргументувати власне ставлення до різних ситуацій взаємодії людини з природою.

Таблиця 2.5

**Рівні сформованості бережливого ставлення до природи дітей
старшої групи за когнітивним критерієм**

Рівні	Показники	
	В абс. числах	У %
Високий (сформована повністю)	5	16,6
Оптимальний(сформована достатньо)	8	26,6
Середній(сформована посередньо)	11	36,6
Низький (сформована мінімально)	6	20
Разом	30	100

За результатами діагностики рівня сформованості бережливого ставлення до природи за когнітивним критерієм встановлено, що найбільша частка старших дошкільників – 36,6 % – продемонструвала середній рівень. Оптимальний рівень виявлено у 26,6 % дітей, низький – у 20 %. Високий рівень зафіксовано лише у 16,6 % досліджуваних. Отримані результати свідчать про переважання середнього рівня сформованості знань та уявлень дітей про бережливе ставлення до природи, що підтверджує необхідність цілеспрямованої педагогічної роботи в цьому напрямі.

Співбесіда на основі мультфільму «Пригоди лісових друзів. Охорона природи»

Мета методики – визначити рівень сформованості бережливого ставлення до природи у старших дошкільників за емоційно-ціннісним критерієм шляхом виявлення особливостей їхнього емоційного реагування на ситуації взаємодії людини з природою, здатності оцінювати поведінку персонажів та висловлювати власне ставлення до представлених екологічних ситуацій.

Діагностика проводилася у формі індивідуальної співбесіди після перегляду мультфільму «Пригоди лісових друзів. Охорона природи». Під час обговорення педагог пропонував дітям висловити власні враження від

побаченого, визначити, які дії персонажів щодо природних об'єктів були правильними або неправильними, пояснити своє ставлення до них та запропонувати можливі способи поведінки в аналогічних ситуаціях. Особлива увага приділялася характеру емоційних реакцій дітей, проявам співпереживання живим об'єктам, усвідомленню цінності природи та готовності виявляти турботу про неї.

Процедуру проведення співбесіди та діагностичні завдання представлено в додатку В. Отримані результати діагностики сформованості бережливого ставлення до природи за емоційно-ціннісним критерієм систематизовано та представлено в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Рівні сформованого бережливого ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку за емоційно-ціннісним критерієм

Рівні	Показники	
	В абс. числах	У %
Високий	3	10
Оптимальний	6	20
Середній	10	33,3
Низький	11	36,6
Разом	30	100

За результатами співбесіди, проведеної після перегляду мультфільму «Пригоди лісових друзів. Охорона природи», встановлено, що 36,6 % дітей продемонстрували низький рівень сформованості бережливого ставлення до природи за емоційно-ціннісним критерієм. Вони майже не долучалися до обговорення, відчували труднощі під час визначення відповідальних і безвідповідальних вчинків персонажів та не могли аргументувати власне ставлення до побачених ситуацій. Середній рівень виявлено у 33,3 % старших дошкільників: у відповідях цих дітей спостерігалися неточності й суперечності, а оцінювання поведінки персонажів потребувало додаткових запитань педагога. Оптимальний рівень зафіксовано у 20 % дітей, які переважно правильно оцінювали представлені ситуації та виявляли

позитивне ставлення до екологічно доцільних дій. Високий рівень продемонстрували 10 % дошкільників: вони чітко розрізняли відповідальні й безвідповідальні вчинки персонажів, позитивно оцінювали прояви бережливого ставлення до природи та аргументували власну позицію.

Для вивчення сформованості бережливого ставлення до природи за поведінковим критерієм було використано діагностичне завдання «Наша ділянка найгарніша». Метою завдання було визначення рівня сформованості практичних умінь екологічно доцільної поведінки, позитивного ставлення до праці в природі, самостійності та відповідальності старших дошкільників у процесі виконання трудових доручень. Основним методом діагностики було педагогічне спостереження за діяльністю дітей у природному середовищі. Зміст і процедуру проведення діагностичного завдання представлено в додатку Г.

Під час спостереження враховували характер ставлення дитини до запропонованого доручення, самостійність його виконання, дотримання правил бережливої поведінки у природі, потребу в контролі або допомозі дорослого, ініціативність та емоційне ставлення до результатів власної діяльності. На основі сукупності отриманих показників було визначено чотири рівні сформованості бережливого ставлення до природи за поведінковим критерієм: низький, середній, оптимальний та високий.

За результатами діагностики встановлено, що низький рівень продемонстрували 30 % дітей. Вони прагнули уникати виконання запропонованих доручень, могли залишити розпочату справу та не виявляли стійкої зацікавленості в діяльності, спрямованій на догляд за природними об'єктами. Середній рівень зафіксовано у 26,6 % дошкільників, які дотримувалися відповідних правил поведінки та виконували доручення переважно за умови безпосередньої присутності й контролю дорослого.

Оптимальний рівень виявлено у 23,3 % дітей. Вони добросовісно виконували запропоновані доручення та дотримувалися норм бережливої

поведінки у природі, однак для початку діяльності здебільшого потребували вказівки або спонукання з боку дорослого. Високий рівень продемонстрували 20 % старших дошкільників. Ці діти самостійно й відповідально виконували доручення, виявляли ініціативу, дотримувалися правил взаємодії з природними об'єктами та отримували позитивні емоції від результатів власної діяльності.

Отримані результати свідчать, що у значної частини старших дошкільників практичні прояви бережливого ставлення до природи ще недостатньо стійкі та значною мірою залежать від контролю й стимулювання з боку дорослого. Це підтверджує необхідність організації спеціальної педагогічної роботи, спрямованої на набуття дітьми досвіду самостійної екологічно доцільної поведінки та створює підґрунтя для подальшого використання екологічної проєктної діяльності.

Таблиця 2.7

Рівні сформованості бережливого ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку за діяльнісним критерієм

Рівні	Показники	
	В абс. числах	У %
Високий	6	20
Оптимальний	7	23,3
Середній	8	26,6
Низький	9	30
Разом	30	100

Загалом, за даними констатувального етапу експерименту, узагальнивши показники за трьома критеріями (когнітивним, емоційно-ціннісним, поведінковий), ми отримали такі результати, орієнтуючись на визначені рівні сформованості бережливого ставлення до природи старших дошкільників (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Рівні сформованості бережливого ставлення до природи старших дошкільників

Рівні	Показники	
	В абс. числах	У %
Високий	4	13,3
Оптимальний	7	23,3
Середній	10	33,3
Низький	9	30
Разом	30	100

Узагальнення результатів констатувального етапу експерименту дало змогу визначити загальний рівень сформованості бережливого ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку за сукупністю когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового критеріїв.

Найбільшу частку становили діти із середнім рівнем сформованості бережливого ставлення до природи – 33,3 %. Вони мають окремі знання про норми та правила поведінки у природному середовищі, однак не завжди здатні самостійно застосовувати їх у практичних ситуаціях. Бережливе ставлення до природних об'єктів виявляється переважно ситуативно, а виконання відповідних дій нерідко потребує нагадування, стимулювання або безпосереднього контролю з боку дорослого. Емоційне реагування на екологічно доцільні та недоцільні вчинки також не завжди є достатньо усвідомленим і стійким.

Низький рівень сформованості бережливого ставлення до природи виявлено у 30 % старших дошкільників. Для цих дітей характерні фрагментарні знання про правила взаємодії з природою, труднощі в оцінюванні наслідків поведінки людини для природних об'єктів та недостатня мотивація до здійснення природоохоронних дій. Вони рідко виявляють самостійну ініціативу щодо догляду за природними об'єктами, а їхня екологічно доцільна поведінка значною мірою залежить від організації та контролю з боку педагога.

Оптимальний рівень зафіксовано у 23,3 % дітей. Старші дошкільники цієї групи достатньо добре орієнтуються в основних нормах і правилах бережливого ставлення до природи, здатні оцінювати екологічно

доцільні та недоцільні вчинки, виявляють позитивне емоційне ставлення до природних об'єктів. Водночас практична реалізація відповідних знань не завжди має стійкий характер: у певних ситуаціях діти потребують спонукання з боку дорослого, а самостійність та ініціативність виявляють вибірково.

Високий рівень сформованості бережливого ставлення до природи продемонстрували 13,3 % досліджуваних. Ці діти мають достатні для свого віку знання про природне довкілля та правила екологічно доцільної поведінки, усвідомлюють необхідність бережливого ставлення до живих і неживих об'єктів природи та здатні аргументувати власну позицію. Вони виявляють емоційну чуйність до природних об'єктів, самостійність та ініціативність у природоохоронній діяльності, відповідально виконують доручення і прагнуть дотримуватися засвоєних правил у повсякденних ситуаціях.

Таким чином, результати констатувального етапу експерименту засвідчили, що 63,3 % старших дошкільників мають низький або середній рівень сформованості бережливого ставлення до природи, тоді як оптимального та високого рівнів досягли 36,6 % дітей. Отримані дані підтверджують необхідність цілеспрямованої педагогічної роботи, спрямованої на поглиблення природничих знань дошкільників, розвиток їхнього емоційно-ціннісного ставлення до природи та набуття практичного досвіду екологічно доцільної поведінки. Одним із перспективних засобів реалізації такого завдання визначено екологічну проєктну діяльність.

Наступним напрямом констатувального етапу експерименту стало вивчення готовності батьків до формування бережливого ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку. З цією метою було розроблено анкету для батьків (додаток Д), спрямовану на з'ясування їхніх уявлень про зміст екологічного виховання, усвідомлення власної ролі в цьому процесі, характер взаємодії з дитиною у природному середовищі та використання

відповідних форм виховної роботи в сім'ї. За результатами анкетування передбачалося визначення чотирьох рівнів готовності батьків до формування бережливого ставлення до природи у старших дошкільників: низького, середнього, оптимального та високого.

Таблиця 2.9

**Характеристика рівнів підготовленості батьків до виховання
бережливого ставлення дітей до природи старших дошкільників**

Рівні	Характеристика рівнів підготовленості батьків до виховання бережливого ставлення дітей до природи старших дошкільників
Високий	Батьки усвідомлюють сутність дбайливого ставлення до всього живого, активно виховують цю якість у своїх дітей. У цих сім'ях існують спільні справи, в яких кожен несе відповідальність за поставлене перед ним завдання. Дитина має чітко визначені обов'язки, які носять постійний характер. За умов виникнення в дитини труднощів, що може спричинювати небажання доводити справу до завершення, їй надається допомога у доброзичливій формі (пояснення, показ, спільна діяльність), створюються передумови для прояву дитиною ініціативи. Батьки надають увагу вихованню в дитини дбайливого ставлення в різних сферах її життєдіяльності. Виявляють позитивне ставлення до взаємодії з дитячим садочком, яке супроводжується активним співробітництвом з вихователями, залученістю до організації та реалізації виховної позаурочної роботи, різноманітних виховних заходів. Рівень педагогічної культури може бути визначений як високий.
Оптимальний	Досить добра обізнаність батьків із сутністю бережливого ставлення, особливостями прояву цієї якості в дітей шестирічного віку. Дорослі застосовують різноманітні форми і методи формування дбайливого ставлення до природи, що ґрунтуються на засадах співробітництва з дитиною, взаєморозуміння, взаємно підтримки. Важливого значення надається такому методу, як особистий приклад батьків. Дітям доручаються конкретні справи, виконання яких носить систематичний характер. Проте заохочення часто набуває форми підкупу. Батьки також виявляють деяке потурання дитячому небажанню виконувати те чи інше завдання. Позитивне ставлення до взаємодії з вихователем, прагнення підвищити рівень своєї педагогічної культури, який визначається як оптимальний.
Середній	Батьки переконані в необхідності виховання в дитини бережливе ставлення, але вони не зовсім правильно трактують сутність цієї якості („я сказав – дитина зробила”). Батьківсько-дитячі взаємини вибудовуються на беззаперечному авторитеті дорослих (найчастіше одного з них). На дитину періодично покладаються різні обов'язки, що супроводжується жорстким контролем за їх виконанням. Проте в запровадженні таких обов'язків відсутня будь-яка система чи

	послідовність. При цьому дитина обмежена в проявах самостійності, на всі дії і вчинки потребується дозвіл батьків. Серед методів виховного впливу домінують покарання, примус, жорсткі вимоги. До взаємодії з дитячим садочком ставляться байдуже. Середній рівень педагогічної культури.
Низький	Помилкові розуміння батьками сутності відповідальності, нерозуміння необхідності виховання її у дитини, хибні уявлення щодо методів, принагідних для цього. У таких сім'ях діти доволі часто піддаються фізичним методам покарання, батьки виявляють байдужість або надмірну вимогливість до дитини, пов'язують відповідальність переважно з навчанням, а також із беззаперечним виконанням батьківських вимог. Належні до цієї групи батьки переконані, що вихованням у дитини бережливого ставлення до природи має займатися дитячий садок. Негативна налаштованість на взаємодію з дитячим садочком або повна її відсутність. Низький рівень педагогічної культури.

Оцінка підготовленості батьків до формування екологічної компетентності проводилася за допомогою анкетування. Правильні (з теоретичного і практичного погляду) відповіді на запитання анкет, а також ті, які були одержані внаслідок проведених бесід, оцінювалися 3 балами; правильні, але не повні – 2 балами; такі, що мали деякі неточності, розбіжності, свідчили про несистематичність, деяку хибність виховних впливів – 1 бал; помилкові, негативні за змістом – 0 балів.

Найвищий бал, який могли набрати респонденти, дорівнював 30 балам, найнижчий – 0 балів. Батьки, які одержували бали в проміжку від 0 до 10 балів відносилися нами до низького рівня підготовленості до виховання в шестирічній дитини відповідальності; в проміжку від 10 до 15 балів – до середнього; в проміжку від 15 до 25 балів – до оптимального; в проміжку від 25 до 30 балів – до високого рівня сформованості досліджуваної якості.

Таким чином, спочатку ми визначили критерії, показники та рівні сформованості бережливого до природи у старших дошкільників ; розробили методики діагностики рівня формування бережливого ставлення до природи старших дошкільників; анкету для визначення рівнів

підготовленості батьків до виховання бережливого ставлення до природи старших дошкільників.

Результати анкетування висвітлено у таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

Рівні підготовленості батьків до виховання бережливого ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку.

Рівні	Показники	
	В абс. числах	У %
Високий	6	20
Оптимальний	10	33,3
Середній	9	30
Низький	5	16,6
Разом	30	100

За результатами анкетування встановлено, що 5 батьків (16,6 %) мають низький рівень готовності до формування бережливого ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку. Для цієї групи характерне недостатнє розуміння сутності та значення бережливого ставлення до природного довкілля, недооцінювання ролі сім'ї в його формуванні, а також відсутність систематичної взаємодії із закладом дошкільної освіти з питань екологічного виховання. Виховний вплив таких батьків має переважно ситуативний характер, а використовувані способи взаємодії з дитиною не завжди сприяють набуттю нею досвіду екологічно доцільної поведінки.

Середній рівень готовності виявлено у 30 % батьків. Вони усвідомлюють необхідність формування в дітей бережливого ставлення до природи, проте мають недостатньо повні уявлення про зміст, завдання та ефективні способи такої роботи. Відповідна діяльність у сім'ї здійснюється нерегулярно, а взаємодія із закладом дошкільної освіти щодо питань екологічного виховання не має системного характеру.

Оптимальний рівень зафіксовано у 33,3 % батьків. Представники цієї групи розуміють сутність і значення формування бережливого ставлення до природи, усвідомлюють роль сімейного виховання та прагнуть залучати

дітей до відповідної практичної діяльності. Водночас виявлено окремі труднощі щодо систематичності такої роботи, добору педагогічно доцільних методів і створення ситуацій, у яких дитина могла б самостійно виявляти відповідальність та ініціативу у взаємодії з природою.

Високий рівень готовності до формування бережливого ставлення до природи у старших дошкільників продемонстрували 20 % батьків. Вони усвідомлюють значення екологічного виховання, систематично залучають дітей до догляду за природними об'єктами та інших доступних видів природоохоронної діяльності, демонструють власний позитивний приклад екологічно доцільної поведінки та виявляють готовність до співпраці із закладом дошкільної освіти.

Порівняння результатів діагностики дітей та анкетування батьків засвідчило певну невідповідність між рівнем готовності дорослих до екологічного виховання та реальними проявами бережливого ставлення до природи у старших дошкільників. Так, високий рівень готовності виявлено у 20 % батьків, тоді як високий рівень сформованості бережливого ставлення до природи продемонстрували лише 13,3 % дітей. Така різниця дає підстави припустити, що усвідомлення батьками значення екологічного виховання не завжди реалізується в систематичній практичній взаємодії з дитиною.

Певні відмінності простежуються й щодо середнього рівня: до нього віднесено 30 % батьків і 33,3 % дітей. Загалом отримані дані свідчать про необхідність посилення практичного складника сімейного екологічного виховання, зокрема систематичного залучення дітей до догляду за природними об'єктами, спільної природоохоронної діяльності та обговорення наслідків поведінки людини для довкілля.

Недостатній рівень сформованості бережливого ставлення до природи у частини старших дошкільників може бути пов'язаний із недостатньою педагогічною обізнаністю окремих батьків,

несистематичністю відповідної виховної роботи, обмеженим використанням практичних форм взаємодії дитини з природою та недостатньою узгодженістю виховних впливів сім'ї і закладу дошкільної освіти.

Таким чином, результати констатувального етапу експерименту засвідчили необхідність цілеспрямованої роботи не лише з дітьми, а й з їхніми батьками. Виявлені особливості актуалізують потребу в організації педагогічної взаємодії закладу дошкільної освіти та сім'ї, спрямованої на підвищення готовності батьків до екологічного виховання та створення єдиного виховного середовища для формування у старших дошкільників бережливого ставлення до природи.

2.2. Програма реалізації педагогічних умов формування бережливого ставлення до природи у старших дошкільників засобами проєктної діяльності.

На основі результатів теоретичного аналізу проблеми та даних, отриманих на констатувальному етапі експерименту, було розроблено екологічний проєкт «Ми – за чисте довкілля», спрямований на формування бережливого ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку. Реалізація проєкту передбачала цілеспрямований вплив на когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий складники досліджуваного феномену та мала забезпечити перевірку ефективності запропонованої експериментальної роботи (див. табл. 2.11).

Тема проєкту: «Ми – за чисте довкілля».

Термін реалізації проєкту: 3 місяці.

Мета проєкту: формування у старших дошкільників бережливого ставлення до природи шляхом розширення уявлень про стан навколишнього природного середовища, причини та наслідки його

забруднення, розвитку емоційно-ціннісного ставлення до природних об'єктів, відповідальності за власну поведінку в природі та набуття практичного досвіду екологічно доцільної діяльності.

Проблема проєкту: забруднення навколишнього природного середовища побутовими відходами та пошук доступних старшим дошкільникам способів його збереження.

Завдання проєкту:

- розширити уявлення дітей про причини забруднення природного довкілля та його наслідки для рослин, тварин і людини;
- формувати уявлення про доступні способи збереження природи, дбайливого використання природних ресурсів та зменшення кількості побутових відходів;
- сприяти усвідомленню дітьми особистої відповідальності за власні дії та поведінку в природному середовищі;
- формувати здатність оцінювати власні вчинки та вчинки інших людей з позиції бережливого ставлення до природи, аргументувати власну думку та робити екологічно доцільний вибір;
- розвивати емоційну чуйність, співпереживання живим об'єктам, бажання піклуватися про природне довкілля;
- залучати дітей до доступної практичної та природоохоронної діяльності, спрямованої на підтримання чистоти й збереження навколишнього середовища;
- розвивати пізнавальну активність, самостійність, ініціативність і творчі здібності дітей у процесі реалізації екологічного проєкту;
- залучати батьків до спільної з дітьми екологічно спрямованої діяльності та забезпечувати взаємодію сім'ї і закладу дошкільної освіти у формуванні бережливого ставлення до природи.

Основні напрями роботи в межах проєкту: спостереження за природним довкіллям; тематичні бесіди та заняття; проблемно-пошукова й

дослідницька діяльність; дидактичні та сюжетно-рольові ігри; робота з асоціативними картами; художньо-творча діяльність; виконання доступних трудових і природоохоронних доручень; взаємодія з батьками, зокрема проведення консультацій та організація спільної екологічної діяльності.

Місце реалізації проекту: ЗДО № 432 м. Києва.

Учасники проекту: діти старшого дошкільного віку, вихователь, батьки вихованців.

Таблиця 2.11

Матрична схема з організації проекту «Ми – за чисте довкілля»

Етапи проекту	Зміст і завдання проекту	Педагогічні умови реалізації змісту проекту	Види діяльності на етапах проекту	Очікувані результати на кожному етапі проекту
---------------	--------------------------	---	-----------------------------------	---

Інформаційний	Надати знання до чого призводить недбале ставлення до природи та як від цього залежить життя людини	Спеціальний відбір літературних текстів, пов'язаних із вихованням відповідальної поведінки через трудову діяльність. Постійна підтримка зусиль кожної дитини з боку вихователя (нагадування, мотивація, доброзичлива вказівка, оцінка результатів діяльності через призму власних почуттів. Використання вихователем низки методичних прийомів, які допомагають виховувати у дітей відповідальне	Оформлення батьківського куточку «Сортуй сміття правильно» Спостереження за працею дорослих(працівників дитячого садочку). Читання екологічної казки «Марійка, звірята та сміття», казка Марії Солтис-Смирнової «Жив був смітник» Бесіда: "Ми залежемо від природи, а вона – від нас". Консультація для батьків«Основні завдання сім'ї з виховання екологічної свідомості та культури дітей з проблеми екологобезпечного поводження з побутовими відходами». Робота з картинками «Прибираю сміття після відпочинку на природі». Дидактична гра «Земля радіє, сумує та лютує». Вивчення та обговорення прислів'я «Чисто не там, де прибирають, а там де не сміять »	Первинні уявлення про значимість берегти природу Первинні навички аналізувати вчинки людей і свою поведінку.
---------------	---	---	--	---

Формуючий	Спонукаати дітей до усвідомлення необхідності виконання певних обов'язків та здійснення морального вибору з урахуванням конкретних умов (звичних і нових ситуацій); Вчити в коректній формі висловлювати своє ставлення до вчинків дітей і дорослих з позиції загальноприйнятих норм і адекватно сприймати оцінку своєї поведінки; Розвивати уяву, вміння реалізовувати свої враження в художньо - творчій діяльності.	ставлення до дорученої справи, прагнення зробити його якісно, довести до кінця.	Виконання трудових доручень. «Життя без сміття» Перегляд мультфільму на українській мові Збережіть країну від сміття» та дослідницька діяльність. Фізкультхвилинка «Із природою ми дружим» Заняття «Поговоримо про сміття». Проведення квету «Юні екологи» Розмальовування малюнків на тему «Прибираємо планету» Оформлення виставки малюнків «Чиста планета Земля» Гра «Правильно-неправильно»	Засвоєння певних трудових навичок. Наявність стійкого інтересу до виконання доручень. Первинні прояви дбайливого ставлення до природи у дітей.
Заключний	Формувати практичні навички прояву бережливого ставлення до навколишнього середовища. Виховувати бажання берегти природу .		Робота з асоціативною картою «Сумна планета» Створення колажу «Сумна та радісна планета» Екологічна розвага за участю батьків « Ми природі нашої - вірні друзі»	Сформовані відчуття відповідальності за довкілля .

Так, тут справді треба прибрати структуру «мета – завдання – очікувані результати – види діяльності» й описати формувальну роботу як хід педагогічного експерименту. Я б цей фрагмент подала так:

Реалізація екологічного проєкту «Ми – за чисте довкілля» здійснювалася протягом трьох місяців і передбачала послідовне

проходження трьох взаємопов'язаних етапів: інформаційного, формувального та заключного. Така логіка побудови проєкту забезпечувала поступовий перехід від розширення знань і уявлень старших дошкільників про природне довкілля до набуття ними практичного досвіду екологічно доцільної поведінки та усвідомлення результатів власної діяльності.

Перший, інформаційний, етап був спрямований на актуалізацію та розширення уявлень дітей про стан природного довкілля, причини його забруднення та наслідки недбалого ставлення людини до природи. Особлива увага приділялася формуванню розуміння того, що стан навколишнього середовища значною мірою залежить від повсякденних дій людини, а збереження природи передбачає особисту відповідальність кожного. На цьому етапі важливо було не лише надати дітям певний обсяг природничих знань, а й викликати емоційний відгук на екологічні проблеми, сформувати інтерес до їх обговорення та бажання долучатися до доступної природоохоронної діяльності.

Зміст роботи добирався таким чином, щоб діти мали можливість розглядати конкретні життєві ситуації, аналізувати поведінку людей у природному середовищі, визначати її можливі наслідки та пропонувати власні способи розв'язання доступних екологічних проблем. У роботі використовувалися спостереження, бесіди, художні твори екологічного змісту, дидактичні та сюжетно-рольові ігри, проблемні ситуації, творчі завдання. Значне місце відводилося безпосереднім спостереженням за природним довкіллям та діяльністю людей, пов'язаною з підтриманням чистоти території ЗДО.

Педагогічна взаємодія з дітьми будувалася на постійній підтримці їхньої пізнавальної та практичної активності. Вихователь спонукав дошкільників висловлювати власну думку, пояснювати мотиви поведінки персонажів або людей у запропонованих ситуаціях, прогнозувати наслідки певних дій для природи та самостійно визначати можливі способи

бережливості поведінки. При цьому перевага надавалася не прямому повідомленню готових відповідей, а створенню ситуацій, які стимулювали дітей до розмірковування, емоційного реагування та пошуку власного рішення.

Для посилення емоційно-ціннісного складника бережливого ставлення до природи застосовувалися елементи екологічної емпатії, рефлексії, асоціативного та образного сприймання природних об'єктів. Дітям пропонували уявити стан живого об'єкта внаслідок певних дій людини, висловити своє ставлення до побаченого, пояснити, що вони відчували б у подібній ситуації та яким чином можна було б допомогти природному об'єкту. Використання художнього слова, музики, образотворчої діяльності сприяло емоційному осмисленню дітьми цінності природи та поглибленню особистісного ставлення до неї.

Однією з провідних проблем, навколо якої було організовано діяльність на інформаційному етапі, стала проблема забруднення довкілля побутовими відходами. Діти спостерігали за працею працівників ЗДО, які підтримують чистоту території, працювали із сюжетними зображеннями «Прибираю сміття після відпочинку на природі», брали участь у дидактичній грі «Земля радіє, сумує та лютує», обговорювали вислів «Чисто не там, де прибирають, а там, де не сміять». Проводилася також бесіда «Ми залежимо від природи, а вона – від нас», під час якої увага дітей спрямовувалася на взаємозв'язок між поведінкою людини та станом природного середовища.

Важливим засобом формування емоційного ставлення до екологічних проблем стало використання художніх творів відповідної тематики. Зокрема, дітям було запропоновано читання й обговорення екологічних казок «Марійка, звірята та сміття» та «Жив-був смітник» (додаток Е). Після ознайомлення з казкою «Жив-був смітник» вихователь організовував її обговорення, під час якого діти аналізували поведінку

персонажів, з'ясовували причини забруднення території, оцінювали вчинки людей та пропонували власні варіанти екологічно доцільної поведінки. Зокрема, дошкільникам пропонувалося пояснити, чому не можна залишати сміття у природному середовищі, як слід діяти, якщо смітник переповнений, що може зробити кожна людина для підтримання чистоти парку, лісу, вулиці чи території біля власного будинку.

Водночас робота не обмежувалася лише взаємодією з дітьми. З метою забезпечення єдності впливів ЗДО та сім'ї до реалізації проєкту поступово залучалися батьки. На інформаційному етапі для них було оформлено тематичний інформаційний осередок «Сортуй сміття правильно», матеріали якого спрямовувалися на актуалізацію проблеми відповідального поводження з побутовими відходами та підтримку екологічно доцільної поведінки дітей у сімейному середовищі.

Таким чином, інформаційний етап проєкту створював необхідне підґрунтя для подальшої формувальної роботи. Його реалізація була спрямована на те, щоб знання про необхідність збереження природи поступово набували для старших дошкільників особистісного значення, поєднувалися з емоційним переживанням екологічних ситуацій та формували мотиваційну готовність до конкретних практичних дій. Це забезпечувало логічний перехід до другого – формувального – етапу проєкту, у межах якого основний акцент було перенесено на набуття дітьми безпосереднього досвіду бережливої взаємодії з природним довкіллям.

Проведення бесіди «Ми залежимо від природи, а вона - від нас», метою якої було формувати у дітей уявлення про дари природи; вчити бачити красу світу; спонукати до спілкування з природою без завдання їй шкоди; формувати відповідальне ставлення до навколишнього світу; виробляти правила безпечної поведінки в лісі, на водоймі; прищеплювати почуття любові, вдячності до природи.

Діалог з дітьми : Що дарує нам природа?(відповіді дітей?) Як всі ці дари впливають на здоров'я людей?(сонце, повітря, вода, загартовують, у лісах і парках можна відпочивати, чисте повітря дає нам змогу дихати вільно, овочі і фрукти - це їжа , яка наповнена вітамінами) Якщо все, що дає нам природа зникне, або стане непридатною , що тоді трапиться, як гадаєте?(відповіді дітей) А як ми впливаємо на природу? Що хорошого ми їй робимо?(садимо дерева, будуємо шпаківню і т.д) А як же ми можемо нашкодити природі? (насмітити, забруднити довкілля) Вихователь спонукає дітей завжди дбати про природу й не допускати поганого до неї ставлення

Робота з картинками на тему: «Прибираю сміття після відпочинку на природі» (додаток Ж) також була направлена на формування у дітей й уявлення про важливість прибирання сміття після відпочинку на природі, вчити оцінювати поведінку людей під час та після відпочинку на природі.

Вихователь демонструє дітям першу пару картинок (додаток Ж). Спочатку вони розглядають ту, де зображено небажану поведінку – від'їжджає машина, а на галявині залишається купа сміття. *Обговорення:* що ви бачите на картинці? Як гадаєте, чому звірята засмучені? Як мали вчинити люди? Після цього діти розглядають другу картинку й порівнюють її з першою. На картинці зображено, як тато разом з донечкою тримає пакет, а діти складають в нього сміття. *Обговорення:* Чим відрізняється друга картинка? Що роблять діти? А ви прибираєте після пікніків? Вихователь спонукає дітей , щоб діти діяли правильно , коли вони знають, як потрібно поводитись у природі. Сформувані наміри дітям можуть, почувши зі слів «Тепер я буду...»

Дидактична гра «Земля радіє, сумує та лютує»

Мета: закріпити вміння групувати фактори, які впливають на землю

Матеріал: гра пазл «Що засмутило Землю? », «Чому радіє земля (Рис.2.1)



Хід: Учасники об'єднуються у дві групи. Перша група обирає серед поданих факторів, ті що у Землі викликають радість. Друга підгрупа обирає ті фактори, що викликають у планети Земля лють.

Рис.2. 1

I. Формуючий етап

Завдання і зміст етапу:

- Спонукати дітей до усвідомлення необхідності виконання певних обов'язків та здійснення морального вибору з урахуванням конкретних умов (звичних і нових ситуацій);
- Вчити в коректній формі висловлювати своє ставлення до вчинків дітей і дорослих з позиції загальноприйнятих норм і адекватно сприймати оцінку своєї поведінки;
- Розвивати уяву, вміння реалізовувати свої враження в художньо - творчій діяльності.

Очікувані результати:

- Засвоєння певних трудових навичок;
- Наявність стійкого інтересу до виконання доручень;
- Первинні прояви дбайливого ставлення до природи у дітей.

Види діяльності:

Міні-проект «Життя без сміття»

Мета роботи: навчити дітей прибирати за собою й сортувати сміття.

Вихователь з дітьми домовляються підтримувати порядок у груповій кімнаті на ігровому майданчику та на ділянці. Для цього вихователь встановлює два контейнери – синій та жовтий – для паперу й пластику. На контейнерах приклеєні позначки, які допоможуть дітям зорієнтуватися. Поряд розміщена коробка зі смайликами або сонечками. Протягом двох тижнів дошкільники викидають сміття у відповідні контейнери й за кожну правильну дію беруть собі смайлик або сонечко. Наприкінці цього періоду діти обговорюють результати своєї діяльності.

Фізкультхвилинка «Бережу чистоту довкола «Із природою ми дружим»

Мета:

- спряти розслабленню;
- створювати веселий настрій.

Діти стають напроти вихователя. Вихователь читає вірш і показує рухи, а діти їх повторюють:

По долині ми гуляємо,

Фізкультхвилинку починаємо, *(крокують на місці)*

Справа ліс, а зліва – поле, *(роблять повороти тулуба вправо-вліво)*

Унизу іскриться море, *(роблять нахили тулуба вперед)*

У небі сонечко сіяє. *(стають на носочки, підіймають руки і тягнуться вгору)* і, 2, 3, 4, 5 – природу ми не будемо ображати. *(на кожен рахунок плескають в долоні).*

Будем чемними зростати, *(крокують на місці)*

Сміття не будемо розкидати, *(заперечливо махають вказівним пальчиком)*

Його вчимося сортувати *(стрибають на місці)*

Й у контейнери складати. *(крокують на місці)*

Перегляд мультфільму на українській мові «Збережіть країну від сміття» та дослідницька діяльність

Мета: акцентувати увагу дітей на тому, що скільки сміття викидають люди; розширювати уявлення про те, що скільки часу розкладаються різні відходи.

Перегляд мультфільму на українській мові «Збережіть країну від сміття»

Обговорення після перегляду:

1. Скільки сміття залишають після себе люди?
2. Як називається місце, куди вантажівки звозять сміття?
3. Як гадаєте в Україні багато сміттєзвалищ?
4. Яку небезпеку становлять батарейки, пластикові пляшки та інше сміття?

Дослід «Сміття в землі» Вихователь пропонує дітям закопати під парканом дитячого садочку консервну банку, шматок картону, поліетиленовий пакет, клаптик тканини, недогризок яблука. За місяць вихователь з дітьми розкопують землю, щоб перевірити що трапилось із закопаними предметами

На формувальному етапі реалізації екологічного проєкту «Ми – за чисте довкілля» основна увага зосереджувалася на поглибленні знань старших дошкільників про проблему забруднення навколишнього середовища та поступовому переведенні набутих уявлень у площину практичної екологічно доцільної поведінки. Зміст роботи передбачав поєднання пізнавальної, ігрової, творчої та практичної діяльності, що давало змогу впливати одночасно на когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий компоненти бережливого ставлення до природи.

Однією з форм роботи стало заняття з екологічного виховання «Поговоримо про сміття» (додаток 3). Його зміст було спрямовано на розширення уявлень дітей про джерела утворення побутових відходів, правила їх збирання та сортування, а також наслідки забруднення довкілля. У процесі заняття діти з'ясовували, звідки з'являється сміття, чому його

накопичення становить проблему для навколишнього середовища та яким чином людина може зменшити негативний вплив побутових відходів на природу. Практичні завдання передбачали вправлення дошкільників у сортуванні різних видів відходів та визначенні відповідного контейнера для кожного з них. Одночасно уточнювався й активізувався словник дітей поняттями «відходи», «забруднення», «макулатура», «склотара», «пластик», «сортування» тощо. Важливо було підвести дітей до розуміння того, що підтримання чистоти є не лише вимогою дорослого, а особистою відповідальністю кожної людини.

Для активізації пізнавальної діяльності старших дошкільників було проведено заняття-квест «Юні екологи». Ігрова форма дала змогу включити дітей у послідовне виконання завдань природничого та екологічного змісту. Під час проходження квесту дошкільники спостерігали, аналізували запропоновані ситуації, відповідали на проблемні запитання, обговорювали способи збереження природного довкілля та виконували практичні завдання. Особлива увага приділялася вмінню аргументувати власну думку, домовлятися з іншими учасниками та спільно знаходити рішення. Таким чином, екологічний зміст поєднувався з розвитком мовленнєвої активності, комунікативних умінь, самостійності та ініціативності дітей.

Проведена робота спрямовувалася на те, щоб дошкільники могли не лише пояснити необхідність підтримання чистоти у приміщенні та на території ЗДО, а й самостійно виконувати відповідні дії: прибирати за собою, викидати відходи у призначене для цього місце, сортувати їх, помічати випадки забруднення та пропонувати способи вирішення проблемної ситуації. Саме практичний характер діяльності розглядався нами як важлива передумова переходу від засвоєння екологічних знань до їх реалізації у повсякденній поведінці.

Емоційно-ціннісний компонент бережливого ставлення до природи розвивався також засобами художньо-творчої діяльності. Зокрема, дітям

було запропоновано розмальовування малюнків на тему «Прибираємо планету» (додаток І). У процесі роботи педагог обговорював із дошкільниками зміст зображень, спонукав пояснювати, чому певні дії людини допомагають природі, а інші завдають їй шкоди. Таким чином, образотворча діяльність поєднувалася з осмисленням екологічних ситуацій та емоційним вираженням ставлення дітей до них.

Для закріплення вміння оцінювати поведінку людини щодо природного довкілля використовувалася гра «Правильно – неправильно». Дітям пропонувалися короткі ситуації, у яких персонажі демонстрували різні способи взаємодії з природою. За допомогою двох умовних позначок – усміхненого та сердитого смайликів – дошкільники визначали, чи відповідає поведінка персонажа правилам бережливого ставлення до природи, після чого пояснювали свій вибір. Наприклад, діти оцінювали ситуації, у яких персонаж залишав обгортки від цукерок у лісі або, навпаки, доглядав за рослинами. Важливим було не саме визначення правильної відповіді, а здатність дитини аргументувати власну оцінку та запропонувати екологічно доцільний спосіб поведінки.

Заключний етап проєкту спрямовувався на узагальнення набутих дітьми знань і досвіду, закріплення практичних способів бережливої поведінки та створення умов для виявлення самостійного ставлення до екологічних проблем. На цьому етапі важливо було з'ясувати, наскільки дошкільники здатні переносити засвоєні знання у нові ситуації, аргументувати власну позицію та самостійно обирати доцільний спосіб взаємодії з довкіллям.

З цією метою було організовано роботу з асоціативною картою «Сумна планета» (додаток Й). Дітям пропонували розглянути серію зображень, визначити ті з них, що пов'язані з проблемою сміття та забруднення довкілля, і пояснити свій вибір. Окремо вони визначали ситуації, які викликали позитивне або негативне ставлення, знаходили

предмети, придатні для повторного використання, та пропонували можливі способи їх подальшого застосування. Практичне завдання із сортування паперу, пластику та харчових відходів дало можливість закріпити уявлення про роздільне збирання побутових відходів. Робота з асоціативною картою поєднувала перевірку засвоєних знань з їх застосуванням у змодельованих практичних ситуаціях.

Продовженням цієї роботи стало колективне створення колажу «Плаче та радіє Земля». Дітям пропонували розподілити зображення наслідків діяльності людини між двома символічними образами планети – «сумною» та «радісною». Зображення чистої річки, висадженого дерева, контейнерів для сортування відходів або, навпаки, засміченого лісу та зрубаних дерев ставали підставою для спільного обговорення. Дошкільники не лише розміщували відповідні зображення, а й пояснювали свій вибір, установлювали зв'язок між діями людини та їх наслідками для природи. Така діяльність сприяла узагальненню знань і водночас забезпечувала їх емоційно-ціннісне осмислення.

Важливим напрямом експериментальної роботи була взаємодія з батьками, необхідність якої підтвердили результати констатувального етапу дослідження. Ми виходили з того, що формування бережливого ставлення до природи потребує узгодженості педагогічних впливів ЗДО та сім'ї, а тому батьки залучалися не лише до інформаційної, а й до спільної практичної діяльності з дітьми.

Підсумковою формою такої взаємодії стало екологічне свято за участю батьків «Ми природі наші – вірні друзі» (додаток К). Його зміст було побудовано таким чином, щоб інтегрувати результати попередньої роботи та створити позитивну емоційну ситуацію спільної діяльності дітей і дорослих. У ході свята дошкільники виконували рухові, пізнавальні, мовленнєві, творчі та практичні завдання екологічного змісту, взаємодіяли з

однолітками й батьками, демонстрували знання правил поведінки у природі та способів її збереження.

Особливе значення надавалося створенню ситуації успіху та позитивного емоційного підкріплення екологічно доцільної поведінки. Спільна участь дітей і батьків сприяла розвитку співпереживання, взаємодопомоги, відповідальності за спільний результат та усвідомленню того, що збереження природного довкілля є спільною справою. Водночас інтеграція рухової, пізнавальної, мовленнєвої та художньо-творчої діяльності дала змогу узагальнити набуті дітьми знання й закріпити їх у практичних та емоційно значущих ситуаціях.

Таким чином, реалізація проєкту «Ми – за чисте довкілля» передбачала поступове ускладнення змісту експериментальної роботи: від формування та уточнення природничо-екологічних уявлень – до їх емоційного осмислення, практичного застосування та самостійного вибору дітьми способів бережливої поведінки. Поєднання різних видів дитячої діяльності та залучення батьків забезпечувало комплексний вплив на когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий компоненти бережливого ставлення до природи.

Для визначення результативності проведеної формувальної роботи після завершення екологічного проєкту «Ми – за чисте довкілля» було здійснено контрольний етап експерименту. Його метою стало виявлення динаміки рівнів сформованості бережливого ставлення до природи у старших дошкільників та порівняння отриманих результатів із даними констатувального етапу.

2.3. Аналіз дослідно-експериментальної роботи

По закінченню формувального етапу експерименту було проведено контрольне діагностування сформованості бережливого ставлення до природи у старших дошкільників за кожним з обраних нами критеріїв за тими ж методиками, що й на констатувальному етапі експерименту (дані оцінювалися, як і попереднього разу, у балах). Це дало змогу одержати кількісне вираження якісних змін вихованості бережливого ставлення до природи у старших дошкільників, котрі відбулися під впливом впровадження розробленого нами екологічного проєкту.

Кількісні дані обстеження рівня вихованості відповідальності старших дошкільників за когнітивним критерієм відображені в таблиці 2.11

Таблиця 2.11

Динаміка рівнів сформованості бережливого ставлення до природи дітей старшої групи за когнітивним компонентом до початку формувального етапу експерименту та після його завершення

Рівні	Конст. етап		Контр. етап		Динаміка	
	В абс.числ.	У %	В абс.числ.	У %	В абс.числ.	У %
Високий	5	16,7	8	26,6	+3	+9,9
Оптимальний	8	26,6	12	40	+4	+13,4
Середній	11	36,6	6	20	-5	-16,6
Низький	6	20	4	13,3	-2	-6,7

Як видно з даних таблиці 2. 11, проведена в експериментальних групах робота справила позитивний вплив у дітей старшого дошкільного віку показників когнітивного компонента екологічної компетенції .

По завершенню формувального етапу експерименту, за показниками когнітивного компонента, зросли дані високого та оптимального рівнів (до високого рівня добавилися 9,9% дітей, а до оптимального – 13,4%). Значно

скоротилася чисельність дітей, які за вихідними даними належали до низького (20% до формувального етапу експерименту і 13,3% - після його завершення) та середнього (36,6% до формувального етапу експерименту і 20% - після його завершення) рівня екологічної компетенції. .

Наступний напрям діагностики було спрямовано на діагностику формування бережливого ставлення до природи за емоційно-ціннісним критерієм і передбачав виявлення наявності у старших дошкільників емоційно-позитивного ставлення до природного середовища, що регулюють прояви відповідальності; доволіно регулює власну поведінку в природі, бажання докладати зусиль до збереження, догляду та захисту природного довкілля ; позитивне ставлення до обов'язку як поведінкової норми; налаштованість на прояви відповідальності в різних сферах життєдіяльності (у дитячому садочку, вдома, на вулиці, в громадських місцях, на природі).

Узагальнені результати вимірювання за показниками цього компонента подано в табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Динаміка рівнів сформованості бережливого ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку за емоційно-ціннісним компонентом до та після експерименту

Рівні	Конст. етап		Контр. етап		Динаміка	
	В абс.числ.	У %	В абс.числ.	У %	В абс.числ.	У %
Високий	3	10	9	30	+6	+20
Оптимальний	6	20	10	33,3	+4	+13,3
Середній	10	33,3	7	23,3	-3	-10
Низький	11	36,6	4	13,3	-7	-23,3

Діяльнісний компонент сформованого бережливого ставлення до природи у старших дошкільників було проаналізовано через діагностичне завдання: «Наша ділянка найгарніша». Як засвідчують дані табл. 2.13, на високому і оптимальному рівні знаходилися 70% дітей, а на середньому і низькому лише 30%. Високий і оптимальний рівні контрольного етапу були

більші за констатувальний етап на 13,3%. Дані середнього рівня зменшилися на 10%, а низького на 16,7%.

Таблиця 2.13

**Динаміка рівнів сформованого бережливого ставлення до
природи у дітей старшого дошкільного віку за діяльнісним
компонентом до та після експерименту**

Рівні	Конст. етап		Контр. етап		Динаміка	
	В абс.числ.	У %	В абс.числ.	У %	В абс.числ.	У %
Високий	6	20	10	33,3	+4	+13,3
Оптимальний	7	23,3	11	36,6	+4	+13,3
Середній	8	26,6	5	16,7	-3	-10
Низький	9	30	4	13,3	-5	-16,7

Таким чином, у результаті проведення заключних підсумків , спрямованих на вимірювання сформованості у старших дошкільників показників бережливого ставлення до природи , показало їх підвищення за високим та оптимальним рівнями і зниження за середнім та низьким рівнями.

На основі одержаних нами сукупних результатів було визначено загальні рівні сформованості бережливого ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку, простежена їхня динаміка від початку формульовального етапу експерименту до його завершення (див. табл. 2.14).

З даних таблиці видно, що кількість дітей, які знаходилися на високому рівні після завершення експерименту збільшилися на 16,7%, а до оптимального рівня додалося 13,3%. Показники середнього і низького рівня значно зменшилися. Дані середнього рівня зменшилися на 13,3%, а дані низького на 16,7%.

Таблиця 2.14

**Динаміка рівнів сформованого бережливого ставлення до
природи до та після експерименту**

Рівні	Конст. етап		Контр. етап		Динаміка	
	В абс.числ.	У %	В абс.числ.	У %	В абс.числ.	У %
Високий	4	13,3	9	30	+5	+16,7
Оптимальний	7	23,3	11	36,6	+4	+13,3
Середній	10	33,3	6	20	-4	-13,3
Низький	9	30	4	13,3	-5	-16,7

Показники рівнів сформованого бережливого ставлення до природи старших дошкільників на констатувальному та на контрольному етапі експерименту подано на рис. 2.2.

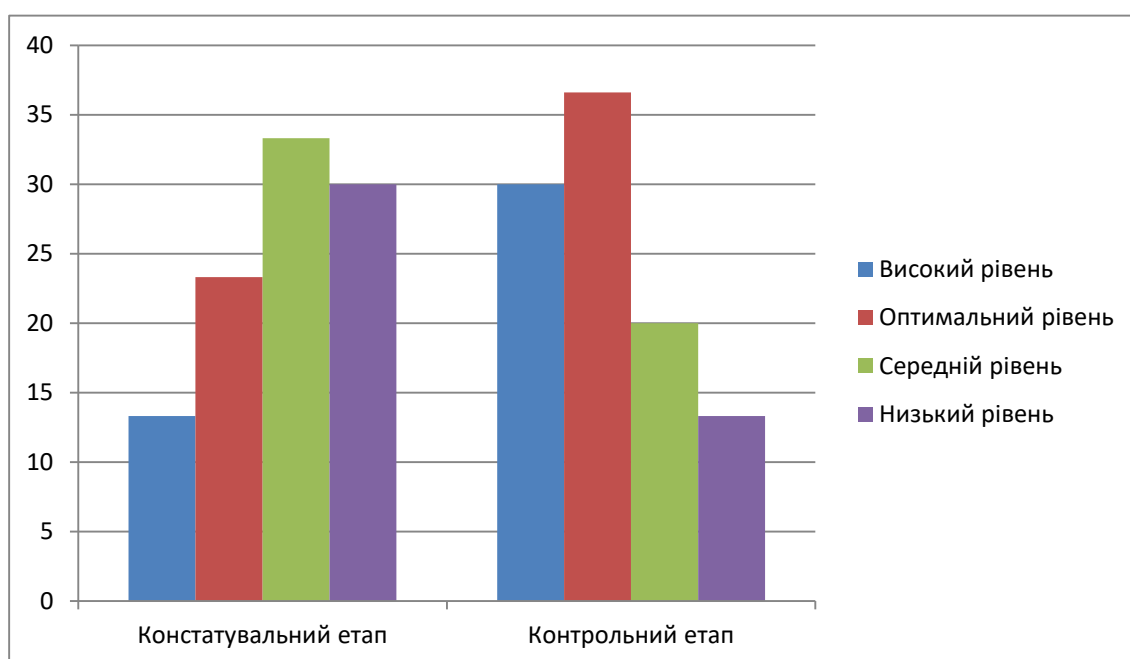


Рис. 2.2 Динаміка рівнів сформованого бережливого ставлення до природи старших дошкільників на констатувальному та контрольному етапах експерименту

Позитивні зміни були зафіксовані у роботі з батьками, це видно з таблиці 2.15. Високий і оптимальний рівні підготовленості батьків до виховання бережливого ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку збільшилися на 20% (високий на 13,3%, оптимальний на

6,7%), а середній і низький зменшилися на 20%(середній зменшився на 13,3%, низький на 6,7%).

Таблиця 2.14

Динаміка підготовленості батьків до виховання бережливого ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку до початку формувального етапу експерименту та після його завершення.

Рівні	Конст. етап		Контр. етап		Динаміка	
	В абс.числ.	У %	В абс.числ.	У %	В абс.числ.	У %
Високий	6	20	10	33,3	+4	+13,3
Оптимальний	10	33,3	12	40	+2	+6,7
Середній	9	30	5	16,7	-4	-13,3
Низький	5	16,6	3	10	-2	-6,7

Динаміка рівнів підготовленості батьків до виховання бережливого ставлення до природи старшого дошкільника на констатувальному та контрольному етапі експерименту подана на рис. 2.3.

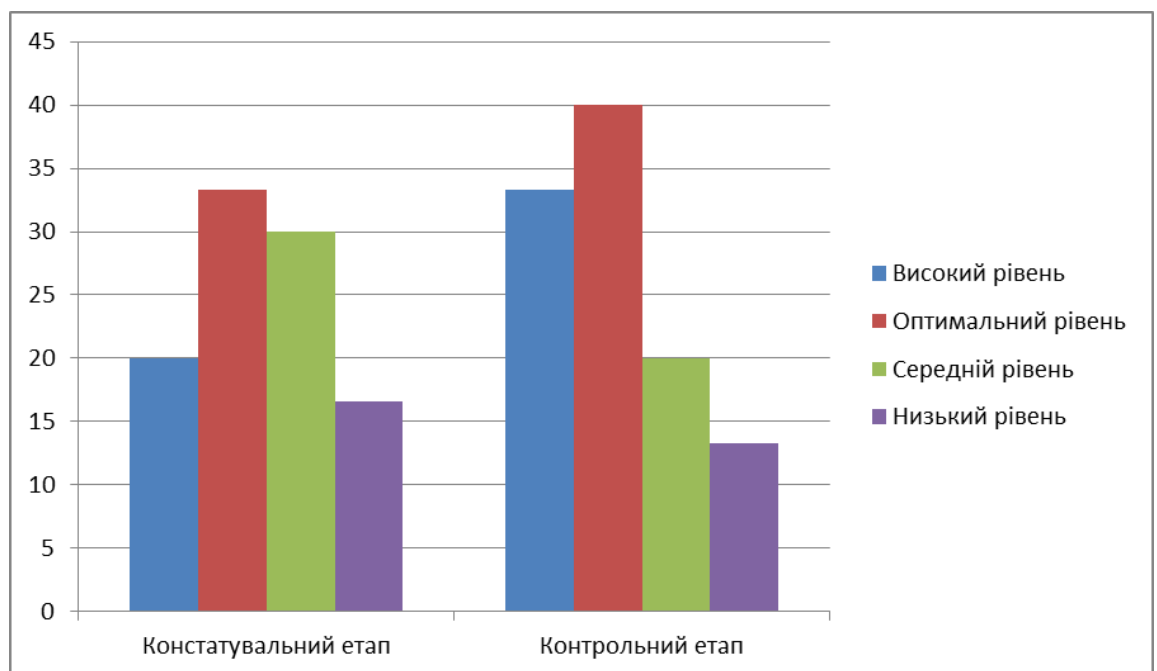


Рис. 2.3 Динаміка рівнів підготовленості батьків до виховання бережливого ставлення до природи у старшого дошкільника на констатувальному та контрольному етапі експерименту (у%).

Отже, наведені дані рівнів вихованості бережливого ставлення до природи у старшого дошкільника довели доцільність та ефективність проведеного нами формувального експерименту.

Висновки до другого розділу

За результатами констатувального етапу експерименту було визначено чотири рівні сформованості бережливого ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку: високий, оптимальний, середній та низький. Для комплексного вивчення досліджуваного феномену було використано сукупність діагностичних методів відповідно до визначених критеріїв. Зокрема, застосовано ігрову діагностичну методику «Я і Світ», співбесіду на основі мультфільму «Пригоди лісових друзів. Охорона природи», педагогічне спостереження за виконанням дітьми доручень природничого змісту. Окремим напрямом констатувального етапу стало анкетування батьків, що дало змогу з'ясувати рівень їхньої готовності до формування бережливого ставлення до природи у старших дошкільників.

Результати первинної діагностики засвідчили недостатню сформованість досліджуваної якості у значної частини дітей, що зумовило необхідність організації цілеспрямованої формувальної роботи. З цією метою було розроблено та реалізовано екологічний проєкт «Ми – за чисте довкілля», зміст якого спрямовувався на розвиток когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового компонентів бережливого ставлення до природи.

Реалізація проєкту здійснювалася протягом трьох послідовних етапів – інформаційного, формувального та заключного. У межах проєкту поєднувалися різні види діяльності старших дошкільників: спостереження за природним довкіллям, екологічні заняття, бесіди, робота з асоціативними картами, читання та обговорення художніх творів екологічного змісту, дидактичні й сюжетно-рольові ігри, трудові та природоохоронні доручення, художньо-творча діяльність. Важливим складником експериментальної роботи була взаємодія з батьками вихованців.

Інформаційний етап спрямовувався на розширення уявлень дітей про природне довкілля, причини та наслідки його забруднення, а також формування первинної мотивації до бережливої поведінки. Дітей підводили до усвідомлення взаємозв'язку між діяльністю людини та станом природи, необхідності дотримання правил екологічно доцільної поведінки та особистої відповідальності за власні дії.

На формувальному етапі основний акцент було перенесено на практичне застосування набутих знань. Старших дошкільників залучали до розв'язання проблемних екологічних ситуацій, виконання доступних природоохоронних і трудових завдань, оцінювання власних вчинків і поведінки інших людей щодо природи. Значна увага приділялася розвитку самостійності, ініціативності, здатності здійснювати екологічно доцільний вибір, аргументувати власну позицію та відображати враження від взаємодії з природою у художньо-творчій діяльності.

Заключний етап передбачав узагальнення та закріплення набутого дітьми досвіду. Організована діяльність давала змогу актуалізувати сформовані уявлення про правила взаємодії з природою, закріпити практичні способи бережливої поведінки та створити ситуації для самостійного застосування засвоєних норм у різних умовах. До підсумкової діяльності залучалися також батьки, що сприяло забезпеченню взаємодії ЗДО та сім'ї у вирішенні завдань екологічного виховання.

Для перевірки результативності реалізованого проєкту було проведено контрольний етап експерименту. Порівняння результатів констатувальної та контрольної діагностики засвідчило позитивну динаміку сформованості бережливого ставлення до природи у старших дошкільників. Так, частка дітей із високим рівнем збільшилася на 16,7 %, а з оптимальним – на 13,3 %. Водночас частка дітей із середнім рівнем зменшилася на 13,3 %, а з низьким – на 16,7 %. Отже, після проведення формувальної роботи відбулося загальне зміщення показників від низького та середнього рівнів до оптимального й високого.

Позитивна динаміка простежувалася і за результатами повторного вивчення готовності батьків до формування бережливого ставлення до природи у старших дошкільників. Частка батьків із високим рівнем збільшилася на 13,3 %, а з оптимальним – на 6,7 %. Водночас показник середнього рівня зменшився на 13,3 %, низького – на 6,7 %. Загалом частка батьків із високим та оптимальним рівнями зросла на 20 %, що свідчить про позитивні зміни в їхній готовності до участі в екологічному вихованні дітей.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У магістерській роботі здійснено теоретичне узагальнення та практичне розв'язання проблеми формування бережливого ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку засобами проєктної діяльності. Проведене дослідження дало змогу сформулювати такі висновки.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури уточнено сутність понять «екологічна освіта», «екологічне виховання», «екологічна свідомість», «екологічна культура» та встановлено їх взаємозв'язок. З'ясовано, що екологічне виховання в дошкільному віці має бути спрямоване не лише на засвоєння дитиною знань про природне довкілля, а й на формування емоційно-ціннісного ставлення до нього, усвідомлення наслідків власних дій та набуття досвіду екологічно доцільної поведінки. Бережливе ставлення до природи розглядається як інтегрований результат екологічного виховання, що виявляється у знаннях і уявленнях дитини про природу та правила взаємодії з нею, позитивному емоційно-ціннісному ставленні до природних об'єктів, готовності їх зберігати та відповідній практичній поведінці.

Визначено психологічні особливості дітей старшого дошкільного віку, які створюють сприятливі передумови для формування бережливого ставлення до природи. У цей віковий період відбувається інтенсивний розвиток сприймання, пам'яті, мислення та уяви, зростають пізнавальна активність і самостійність дитини, удосконалюється здатність установлювати причинно-наслідкові зв'язки та оцінювати власні вчинки і вчинки інших людей. Важливого значення набуває емоційна сфера: старші дошкільники здатні співпереживати живим істотам, емоційно реагувати на стан природних об'єктів та усвідомлювати необхідність їх захисту. Водночас засвоєні знання ще не завжди самостійно реалізуються у повсякденній поведінці, що зумовлює необхідність цілеспрямованої

педагогічної підтримки та включення дітей у практичну взаємодію з природним довкіллям.

Обґрунтовано можливості проєктної діяльності як засобу формування бережливого ставлення до природи у старших дошкільників. Її перевага полягає в інтеграції пізнавальної, пошукової, дослідницької, ігрової, творчої та практичної діяльності. Участь в екологічних проєктах дає дитині можливість не лише отримувати інформацію про природу, а й спостерігати за природними об'єктами, аналізувати проблемні ситуації, прогнозувати наслідки поведінки людини, здійснювати доступні природоохоронні дії та оцінювати їх результати. Саме поєднання знань, емоційного переживання та практичного досвіду забезпечує комплексний вплив на формування бережливого ставлення до природи.

На констатувальному етапі експерименту відповідно до когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового критеріїв було визначено чотири рівні сформованості бережливого ставлення до природи у старших дошкільників: високий, оптимальний, середній та низький. Для їх діагностики використано ігрову методику «Я і Світ», співбесіду на основі мультфільму «Пригоди лісових друзів. Охорона природи» та педагогічне спостереження за виконанням дітьми доручень природничого змісту. Окремим напрямом дослідження стало анкетування батьків, спрямоване на визначення рівня їхньої готовності до формування бережливого ставлення до природи у дітей.

Результати констатувального етапу засвідчили переважання середнього та низького рівнів сформованості досліджуваної якості. Середній рівень було виявлено у 33,3 % старших дошкільників. Ці діти мали окремі знання про норми і правила поведінки у природі, однак їх практичне дотримання мало переважно ситуативний характер і нерідко залежало від контролю дорослого. Низький рівень зафіксовано у 30 % дітей, для яких були характерними фрагментарні природничо-екологічні

уявлення, недостатньо сформоване емоційно-ціннісне ставлення до природних об'єктів та відсутність стійкої мотивації до природоохоронної діяльності.

Оптимальний рівень сформованості бережливого ставлення до природи продемонстрували 23,3 % дітей. Вони достатньо добре орієнтувалися в основних нормах екологічно доцільної поведінки, позитивно ставилися до необхідності збереження природного довкілля та виконували відповідні практичні дії, проте в окремих ситуаціях потребували спонукання з боку дорослого. Високий рівень було виявлено у 13,3 % старших дошкільників. Ці діти усвідомлювали цінність природи, розрізняли позитивний і негативний вплив діяльності людини на її стан, самостійно дотримувалися правил екологічно доцільної поведінки, виявляли ініціативність та відповідальність у взаємодії з природними об'єктами.

З метою підвищення рівня сформованості бережливого ставлення до природи було розроблено та реалізовано екологічний проєкт «Ми – за чисте довкілля». Його зміст передбачав послідовне проходження інформаційного, формульовального та заключного етапів. У процесі реалізації проєкту використовувалися спостереження, екологічні заняття, бесіди, читання та обговорення художніх творів, проблемні ситуації, асоціативні карти, дидактичні й сюжетно-рольові ігри, художньо-творча діяльність, трудові та природоохоронні доручення. До реалізації проєкту залучалися також батьки вихованців, що забезпечувало взаємодію ЗДО та сім'ї у вирішенні завдань екологічного виховання.

Інформаційний етап проєкту забезпечував розширення знань та уявлень дітей про природне довкілля, причини і наслідки його забруднення та формування мотивації до екологічно доцільної поведінки. Формульовальний етап спрямовувався на практичне застосування набутих знань, розвиток здатності оцінювати власні вчинки та поведінку інших людей, здійснювати

вибір способу дій у проблемних екологічних ситуаціях, виявляти самостійність та ініціативність у природоохоронній діяльності. На заключному етапі здійснювалося узагальнення набутого досвіду, закріплення практичних способів бережливої поведінки та залучення дітей і батьків до спільної екологічно спрямованої діяльності.

Результати контрольного етапу експерименту засвідчили позитивну динаміку сформованості бережливого ставлення до природи у старших дошкільників. Частка дітей із високим рівнем збільшилася на 16,7 %, а з оптимальним – на 13,3 %. Водночас показник середнього рівня зменшився на 13,3 %, низького – на 16,7 %. Отримані результати свідчать про перерозподіл показників у напрямі підвищення рівня сформованості досліджуваної якості та підтверджують результативність проведеної формувальної роботи.

Позитивні зміни було виявлено й у готовності батьків до формування бережливого ставлення до природи у дітей. Після проведеної роботи частка батьків із високим рівнем готовності збільшилася на 13,3 %, з оптимальним – на 6,7 %, тоді як показники середнього та низького рівнів зменшилися відповідно на 13,3 % і 6,7 %. Це підтвердило доцільність включення взаємодії з сім'єю до змісту екологічного проєкту.

Отже, проведене дослідження підтвердило доцільність використання проєктної діяльності у формуванні бережливого ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку. Результативність такої роботи забезпечується поєднанням пізнавального, емоційно-ціннісного та практичного складників, активним включенням дітей у різні види екологічно спрямованої діяльності та взаємодією закладу дошкільної освіти із сім'єю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми дошкільного виховання: [міжвуз. зб. наук. пр. / А. М. Богуш, Т. І. Поніманська (ред.)]. – Рівне, 1997. – 176 с.
2. Андреева Т. Використання екологічних проектів як шлях формування екологічної культури дітей старшого дошкільного віку / Т. Андреева, І. Козоріз // Гуманітарний вісник ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди" : збірник наукових праць / гол. ред. В. П. Коцур. – Переяслав-Хм. С. 9– 13.
3. Андросович К. Проектна діяльність у сучасному дошкільному навчальному закладі [Електронний ресурс] / К. Андросович // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. – 2014. – Вип. 1. – С. 23-30.
4. Базовий компонент дошкільної освіти https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
5. Барабаш М.Б., Баштаник В.П., Лях І.А. Екологічні проблеми України. Запитання і відповіді. – К., 1989.
6. Бенедь А.-Л. Виховання у дітей старшого дошкільного віку позитивного емоційно-ціннісного ставлення до довкілля в процесі екологічного виховання. Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. Серія : Філософія, педагогіка, психологія. 2011. Вип. 13. С. 44–49.
7. Беленька Г. В. Дошкільнятам про світ природи: старший дошкільний вік : навч. метод. посіб. К. : Генеза, – 2013. – 106 с.
10. Беленька Г. В. Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ : монографія / [Г. Беленька, С. Васильєва,

Н. Гавриш та ін.; за заг. ред. О. Рейпольської.] – Х. : «Друкарня Мадрид», 2015. – С. 86 – 104.

11. Білан О. І. Екологічне виховання дітей дошкільного віку – Львів, 1996. – 71 с.

12. Бусленко В. Організація еколого – оздоровчої роботи в дошкільному навчальному закладі // Дитячий садок. – Число 45 – 46. – 2004. – С. 21 – 23.

13. Бродовська А. М Формування природничої компетентності старшого дошкільника в процесі використання особистісно орієнтованого підходу / А. М Бродовська // Педагогічний дискурс. – 2011. – Вип. 9. – С. 40-44.

14. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ : методичний посібник / [Г. Бєленька, Н. Гавриш, С. Васильєва та ін.] ; за заг. ред. Н. Гавриш. – Х. : Мадрид, 2015. – 220 с.

15. Висоцька Є. „Я землі цієї паросток зелений...” // Дошкільне виховання. - № 8. – 2001. – С. 20.

16. Вікова психологія / За ред. Г.С.Костюка. – К., 1976. – 269 с.

17. Взаємодія дитячого садка і сім'ї з питань екологічного виховання // Дитячий садок. - № 25 – 26. – 2004. – С. 50 – 67.

18. Воронкова Л. Дошкільне виховання в системі неперервної екологічної освіти й виховання в умовах НВК. Сучасна школа України, – 2011. – № 12. – С. 86-88.

19. Гавриш Н. Розумне виховання сучасних дошкільнят. Методичний посібник. / Брежнєва О., Кіндрат І., Рейпольська О.; За загальною редакцією О. Брежнєвої. – Київ: Слово, 2015. – 190 с.

20. Глухова Н. Стан довкілля – турбота кожного із нас. // Дитячий садок. – № 25 – 26. – 2004. – С. 44 – 49.

21. Горопах Н. М. Виховання екологічної культури дітей / Н. М. Горопах. – Рівне : Волинські обереги, 2001. – 175 с.

22. Демчук Л. Педагогічні ідеї М. Стельмаховича в екологічному вихованні. // Проблеми української народної педагогіки в науковій спадщині Мирослава Стельмаховича // Матеріали Перших Всеукраїнських педагогічних читань. – Івано-Франківськ: Плай, 2004. – С.211-215.

23. Дитина. Програма навчання і виховання у дитячому садку. – К.: Освіта, 1993. – 266 с.

24. Додусенко Н. О. Проектна діяльність у початковій школі / Додусенко Н. О., Нетужилова І. В. – Х. : Вид. група «Основа», 2010. – 223 с.

25. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. / Дуткевич Т. В. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 424 с.

26. Екологія: основи теорії і практики. Навчальний посібник / За ред. Потін А.Ф., Медвідь В.Г. та ін. – Львів: „Новий світ – 2000” Магнолія Плюс, 2003. – 296 с.

27. Екологічне виховання старших дошкільників / Упоряд. В. Л. Сухар. – Х. : Вид-во "Ранок", 2009. – 160с.

28. Екологія і довкілля // Дитячий садок. – Липень. Число 25 – 26. – 2004. – С. 7-12

29. Живіріхіна Л. А. Формування екологічної компетентності дошкільників / Л. А. Живіріхіна // Таврійський вісник освіти. – 2014. – № 4. – С. 69-75.

30. Заброцький М. М. Основи вікової психології / Заброцький М. М. – Тернопіль: Богдан, 2002. – 112 с.

31. Закон України «Про дошкільну освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>

32. Історія педагогіки / [за ред. М.В. Левківського, О.А. Дубасенюк]. Житомир, 2003. С.179–186.

33. Іщенко Л. В. Наступність у екологічному вихованні старших дошкільників та першокласників: автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Одеса, 1998. – 18 с.

34. Канарова, О. В., Перегіняк, В. С. Природа рідного краю як засіб формування екологічної культури у дітей старшого дошкільного віку. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр., 2019. – 1 (63). – С. 55-54.

35. Каплуновська О. Організація екологічної освіти в дошкільному навчальному закладі / Олена Каплуновська, Олена Самсонова // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2009. – № 7. – С. 9–13.

36. Концепція з екологічного виховання та освіти на 2013–2018 рр. Додаток До рішення виконавчого комітету Одеської міської влади від 28.02.2013 р. № 65. – Режим доступу: www.odessa.ua/images/File/DODATKI2013/.../65.r, с.

37. Конюхова Т.С. Чарівний промінь. Казки про природу для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку / Т.С. Конюхова; за заг. ред. Г.В. Беленької. – Сімферополь, 2005. – 408 с.

38. Кот Н. Про нові аспекти змісту екологічного виховання дошкільників. Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. 2005. Вип. 2. С. 54–59.

39. Крутій К. Л. Планування освітньої роботи з дітьми дошкільного віку / Крутій К. Л. – Запоріжжя ТОВ «ЛПКС», 1999. – 48 с.

40. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій). 2-ге вид.: Навч. посіб. / Кутішенко В. П. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 128 с.

41. Ладивір С. О. Особистість дошкільника: надії та перспективи розвитку: науково-методичний посібник / С. О. Ладивір. – Житомир : Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, Житомирський обласний інститут післядипломної пед. освіти, 2003. – 175 с.

42. Лисенко Н. Використання спостережень в роботі з екологічного виховання дошкільників // Дитячий садок. – 2004. – № 25 – 26. – С. 10 – 44

43. Лисенко Н. В. Еко-око : дошкільник пізнає світ природи : навчально-методичний посібник / Н. В. Лисенко. – К. : Слово, 2015. – 352 с.
44. Лисенко Н. В. Теорія і практика екологічної освіти : дошкільник – педагог. Навчально-методичний посібник для ВНЗ / Н. В. Лисенко. – К. : Видавничий Дім “Слово”, 2009. – 400 с.
45. Ліннік О.О. Творче проектування в організації життєдіяльності шестирічок: Навчально-методичний посібник / Ліннік О.О. – Луганськ: Альма-матер, 2005. – 178 с.
46. Львовочкіна А. М. Основи екологічної психології : навч. посіб. / А. М. Львовочкіна. – К. : МАУП, 2004. – 136 с.
47. Малятко: Програма виховання дітей дошкільного віку [наук. кер. автор. колективу З.П. Плохій]. – Вид. 2-е доопрацьоване і доповнене. К.: АПН України, 1999. – 286 с.
48. Маршицька В. В. Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. «Дошкільна педагогіка» / В. В. Маршицька. – К., 2003. – 20 с.
49. Маршицька В. В. Екологічні проекти. //Дошкільне виховання. – 2001. – №5. – С. 24 – 25.
50. Маршицька В. В. Теоретичні основи виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку // Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах (Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді). – Зб. наук. праць. – К.: Пед. думка, 2000. Кн.1. – 340 с. – С. 148 – 154.
51. Метод проектів у початковій школі / [упоряд.: О. Онопрієнко, О. Кондратюк]. – К. : Шкільний світ, 2007. – 128 с.
52. Метод проектів у діяльності дошкільного закладу / Укладач Л. А. Швайка. – Х. : Вид. група «Основа», 2010. – 203 с..

53. Павелків Р. В. Дитяча психологія. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. – К.: Академвидав, 2010. – 296 с.
54. Пангелов Б. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей: навч. посіб. 2010. Київ: Академвидав. 248 с.
55. Певіцина Т. Діяльність дошкільного навчального закладу та сім'ї з екологічного виховання дітей // Таврійський вісник освіти. – 2013. – № 2 (42). – С. 87–94.
56. Піроженко Т.О. Психічний розвиток дитини дошкільного віку: досвід роботи сучасного дошкільного навчального закладу / Піроженко Т.О. – Запоріжжя: "ЛПС" ЛТД, 2003. – 168 с.
57. Плохій З. П. Виховання екологічної культури дошкільників / З. П. Плохій. – К. : Редакція журналу “Дошкільне виховання”, 2002. – 173 с
58. Плохій З. П. Формування екологічно мотивованої діяльності дошкільнят // Дошкільне виховання. – 2005. – № 7. – С. 19-21.
59. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / Т. І. Поніманська. – К. : Академвидав, 2004. – 456 с.
60. Поніманська Т. І. Формування соціального досвіду дітей як основа морально-духовного розвитку / Т. І. Поніманська // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді): зб. наук. пр. / Ін-т проблем АПН України. – К. : Пед. думка, 2000. – С. 47 – 50.
61. Програма розвитку дитини дошкільного віку "Українське дошкілля" / О. Білан, Л. Возна, О. Максименко та ін. – 2017 – Тернопіль : Мандрівець. – 264 с.
62. Програма розвитку та виховання дитини раннього віку «Зернятко» / Наук. керівник О. Л. Кононко. – К., 2004. – 192 с.
63. Проектні технології у дошкільному навчальному закладі [Текст] / Буракова Ю. Д. – Харків: Вид. гр. «Основа», – 2009. – 204 с.

64. Робота з родинами вихованців дитячого садка / Упоряд. В. Л. Сухар. – Х.: Вид-во «Ранок», 2008 – 176 с.
65. Ушинський К. Педагогічні твори / К. Ушинський. – Київ : Педагогіка, 1990. 528 с.
66. Федіна К., Пісна В. Природа – краса і чинник життя // Дошкільне виховання. – № 25. – 2002. С.29
67. Фіцула М. М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2001. – С. 276 – 278.
68. Формуємо екологічну компетентність молодшого дошкільника: навч.-метод. посібн. до Базової програми розв. дитини дошк. віку "Я у Світі" / З.П.Плохій. – К.: Світич, 2010. – 144 с.
69. Яришева Н.Ф. Методика ознайомлення дітей з природою. – К., 1993. – 125 с.

[illegible]

8	Злата Б.	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	1,46
9	Данил К.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2,94
		0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	
		0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	
10	Анастасія Л..	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3,62
		0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	
		0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	
11	Гліб Л.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1,45
		0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	
		0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	
12	Максим Л.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2,12
		0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	
		0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	
13	Анна Л.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2,47
		0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	
		0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	
14	Роман П.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,8
		0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	
		0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	
15	Давід Д	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1,46
		0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	
		0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	
16	Марія Н	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2,47
		0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	
		0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	
17	Валерій П	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2,6
		0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	
		0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	
18	Тимофій П	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2,44
		0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	
		0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	
19	Валерія Ж	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2,61
		0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	

[illegible]

Додаток Б

Картки, рекомендовані ігровою діагностикою «Я і Світ»



Картка 14



Картка 15



Картка 16

Додаток В

Протокол оцінювання рівня сформованості природничо-екологічної компетенції дитини старшого дошкільного віку

Прізвище, ім'я _____

Група _____ Дата _____

Інструкція: Відповіді дитини оцініть у балах. Судження дитини, яке повністю відповідає показникам БКДО, оцініть у 0,33 бала; які свідчать про недостатню обізнаність дитини про природо доцільну поведінку чи її неналежне ставлення до природи — у 0,16 бала; якщо відповіді немає — у 0 балів. Потрібний бал обведіть (підкресліть, виділіть тощо), а наприкінці обчисліть загальну кількість балів

№	Запитання	Відповідь	Оцінка, бал		
1	Чи правильно чинять діти?		0,33	0,16	0
2	Чому ти так вважаєш?		0,33	0,16	0
3	Чи правильно чинять діти?(Картка № 14. Дівчинка ловить метеликів)		0,33	0,16	0
4	Чому ти так вважаєш?		0,33	0,16	0
5	Чи правильно чинять діти?(Картка № 15. Діти прибирають сміття)		0,33	0,16	0
6	Чому ти так вважаєш?		0,33	0,16	0
7	Чи правильно чинять діти?(Картка № 16. Хлопчик ламає дерево)		0,33	0,16	0
8	Чому ти так вважаєш?		0,33	0,16	0
9	Якби ти зустрів(ла) дитину, яка не береже природу, шкодить їй, що ти порадив(ла) би їй?		0,33	0,16	0
10	Чи тобі цікаво, коли дорослі розповідають про природу, про те, як її слід оберігати?		0,33	0,16	0
11	Чому?		0,33	0,16	0
12	Ти оберігаєш природу завжди, іноді чи лише тоді, коли про це просить дорослий?		0,33	0,16	0
Загальна кількість балів					

Критерії оцінювання рівня сформованості

природничо-екологічної компетенції:

4,0-3,6 бала — сформована повною мірою;

3,5-2,6 бала — сформована достатньо;

2,5-1,6 бала — сформована посередньо;

1,5-0,8 бала — сформована мінімально;

0,7-0 балів — не сформована

Висновки:

Додаток Г**Співбесіда на основі мультфільму****«Пригоди лісових друзів. Охорона природи»**

Мета: визначити уявлення дітей про значення берегти природу через перегляд і обговорення мультфільму «Пригоди лісових друзів. Охорона природи»

Інструкція: перегляд мультфільму «Пригоди лісових друзів. Охорона природи» обговорення вчинків героїв; малювання героїв.

Процедура проведення

I. Вихователь пропонує дітям переглянути мультфільм «Пригоди лісових друзів. Охорона природи»

II. Обговорення таких питань: «Про кого був мультфільм?», «Що побачили лісові звірі коли прийшли на галявину?», «Який вони зробили гарний вчинок?», «Як би ви вчинили на місці лісових друзів на початку мультфільму?».

III. Малювання героїв: вихователь пропонує намалювати героїв мультфільму.

Додаток Д

Діагностичне завдання: «Наша ділянка найгарніша»

Мета: виявити рівні сформованості позитивного ставлення до праці, трудових навичок, у дітей старшого дошкільного віку, засобом спостереження за виконанням трудових доручень

Процедура проведення

Вихователь оголошує, що сьогодні ми будемо прибирати ділянку та садити насіння в ґрунт. Для цього потрібно поділитися на групи(команди):

1-а група: прибирання ділянки;

2-а група: підготовка ґрунту до посадки та посіву — перекопування, розпушування

3-тя група : посів квітів в ґрунт

4 – та група - поливання ґрунту

Вихователь пояснив, що після зими важливо вчасно розпочати весняні роботи на ділянці дошкільного закладу — прибирання, скопування, рихлення, мульчування, посів, посадку, живлення тощо. Адже від цього залежить майбутній стан нашої ділянки.

Після закінчення роботи на ділянці, вихователь підводить підсумки, яка група дітей сумлінно виконували доручення вихователя.

Результати спостережень за дітьми оцінюється в балах. 3 бали — поведінка дитини характеризується тим, що вона не тільки розуміє значення відповідального виконання доручених справ, а й відчуває задоволення від поведінки такого типу, проявляє ініціативу у даній справі. Якщо дитина старається, добросовісно виконує доручення, орієнтується бережливе

ставлення до довкілля і дотримується їх, але діє лише за вказівкою дорослого – оцінюється в 2 бали. 1 бал - характеризується тим, що дитина знає норми поведінки в природі і дотримується їх, але тільки в присутності дорослого. 0 балів - дитина прагне за першої нагоди уникнути необхідної поведінки, залишає доручену справу.

Діти, які набирали від 0 до 10 балів, відносилися нами до низького рівня сформованості дбайливого ставлення до природи, від 11 до 20 балів – до середнього, від 21 до 30 балів – до оптимального, від 31 до 40 балів – до високого.

Додаток Є

Анкета для батьків

«Екологічне виховання дітей»

Мета: виявлення підготовленості батьків до виховання бережливого ставлення до природи у старших дошкільників.

ПІБ _____

Вікова група _____

1. Чи знаєте Ви, що таке екологія, що вона вивчає, чим займається?

2. Чи знаєте Ви, що навчальний заклад займається питаннями екологічного виховання дітей? _____

3. Чи цікавить Вас особисто дана проблема? _____

4. Чи відчуваєте Ви посвоїй дитині, що в закладі багато уваги приділяється екологічному вихованню? _____

В чому це проявляється?(Дитина багато розповідає, просить завести тварину, рослину вдома, озвертає увагу на оточуючу його природу , просить вивезти його до парку, лісу, просить почитати про природу і т. д. (потрібне підкреслити).)

5. Як Ви особисто ставитесь до природи, чи любите тварин, птахів?

6. Чи підтримуєте Ви роботу з екологічного виховання школярів, яка проводиться в закладі? _____

В чому це проявляється?

Бесіди з дитиною про природу; створили вдома куточок живої природи; придбали тварин; годуєте птахів, часто буваєте на природі; проводите

спостереження за природою разом з дітьми; насаджуєте дерева, охороняєте природу (*необхідне підкреслити*).

7. Чи знайомите ви своїх дітей з правилами поведінки в природі?

Чи потрібно це робити? _____

8. В чому Вам необхідна допомога з даної проблеми? _____

Як проводити спостереження за погодою; як утримувати тварин, як доглядати за рослинами; які давати знання; як знайомити з правилами поведінки в природі ; яку практичну діяльність можна здійснювати з дітьми на припроді(*необхідне підкреслити*).

9. Як оцінюєте роботу ЗДО з даного питання? _____

10. 10.Ваші пропозиції, побажання _____

Додаток Е.

*Казка**Марії Солтис-Смитнової***«Жив був смітник»**

В зеленому парку, на головній алеїці між дерев поруч з лавочкою встановили смітник. Металева урна поки що сяяла чистотою на сонці. Тьотя-прибиральниця застелила його смітєвим пакетом, щоб легше було сміття діставати і рушила далі прибирати паркові алеї. Спочатку до блискучого і нового прибіг собака -- понюхав, лизнув... і побіг вперед. За ним йшов господар, тримаючи в одній руці поводок, в іншій -- залишки цигарки. Її й кинув до нової урни. Цигарка ще тліла, тому й пакет загорівся. Зовсім скоро він загас, але місцями прилип до смітника. Та й смітник, бідолаха, обгорів трохи. Підбігли сюди дві панянки з печивом та соком. Посиділи, погломоніли, а , коли викидали сміття, не дивились. Тому коробочки біля смітника залишились.

Аж тут недалеко прибігли кілька дітлахів з крейдою. Сіли поруч з лавочкою (там трішки пізніше їхні матусі присіли відпочити) і малюють. Хто човника на воді, хто сонечко і дерева, а хто великого джипа. Набридло малюкам малювати, тут же в класики почали грати, витерли ручки серветками, а до смітника через упаковки від соку й печива дістатися не змогли, кинули поруч. Зовсім похнюпилась урна -- мало того, що зсередини брудна, сміття й зовні стільки, що незабаром її видно не буде. Та звечоріло, парк опустів, і втомлений першим днем смітник, заснув. Вранці його розбудив незнайомий гуркіт. Поруч на газоні у всі боки розбризкувалась вода, а по алеї їхав смітєвоз. Тьотя-прибиральниця спочатку зібрала сміття поруч з урною. Навіть протерла боки, що ті знову засвітилися у сонячному промінні. Та тільки вона спробувала дістати пакет зсередини, як той геть розвалився. Жіночка акуратненько діставала все

розсипане, розлите. Де-не-де і щіткою махнула, щоб почистити смітник, тоді постелила новий пакет, поправила і рушила вперед, наспівуючи. Але за якусь годину піднявся вітер. Він хотів забрати з смітника пакет, та хазяйновита прибиральниця добре його одягла. Небо вкрили важкі сірі хмари і почався дощ. Крапля за краплею падали на землю, обмивали листя на деревах і струмочком котилися вниз. То там, то тут утворювались калюжі. Неприкрита урна теж була до половини залита водою. Поодинокі відвідувачі парку кудись поспішали і поспішали. Та раптом до смітника кинули клаптик паперу. Той спочатку, наче кораблик, плавав з краю до краю, але, коли змок, пішов на дно. Дощ припинився аж вночі.

Хмари розійшлися і небо, засіяне зірками, запрошувало землян до сну. Тільки мокрому смітнику не спалось. Ранок підкрався непомітно. Вже знайома тітонька вилила воду, поправила пакет, сонечко засяяло, висушуючи і зігріваючи... Аж тут тишу порушили троє молодиків. Голосно розмовляли, ще голосніше сміялись. Пташки злякано позлітали з дерев, шукаючи тиші, кудись полетіли. Хлопці рушили до лавочки, пострибали на ній, тоді разом підійшли до доволі нового і пустого смітника, вдарили його ногами. Та так сильно, що йому захотілось плакати. Навіть кут відламався.

Пораненого, втомленого смітника тьотя-прибиральниця зняла. Згодом приїхала машина, на яку його поклали. І повезли... У приміщенні були люди, щось іскрилось. Смітник спочатку поклали збоку, а тоді почали нагрівати і склеювати. І, коли її цілу відклали вбік, можна було й поспати. А прокинутись серед співу пташок у рідному парку було великою радістю. Над смітником прикріпили дашок, щоб не заливав дощик. А збоку намалювали ротик і дописали: "Я хочу їсти - нагодуй мене".

З того часу всі відвідувачі парку старанно годували смітничок. І парк став ще чистішим. А наш маленький герой відчував свою потрібність.

Робота з картинкою



Додаток 3**Конспект заняття з екологічного виховання****«Поговоримо про сміття»**

Мета: знайомство дітей з принципами збору і утилізації побутових відходів.

Завдання:

1. Уточнити уявлення дітей про джерела виникнення сміття.
2. Розвивати потребу дотримання чистоти на вулицях міста, будинка, в дитячому садку.
3. Формувати вміння сортувати сміття при його зборі.
4. Розвивати уміння логічно мислити, робити висновки, розвивати комунікативні вміння.
5. Активізувати словниковий запас за рахунок нових слів (забруднення, отруйні речовини, відходи, брукт, макулатура, побутові відходи, склотара, пластмаса і т. Д.)
6. Виховувати акуратність, дбайливе ставлення до навколишнього світу

Хід заняття:

Вихователь: Діти, скажіть, будь ласка, як називається наша планета?

Діти: Земля.

Вихователь: Правильно, земля. А яку форму вона має?

Діти: форму кулі.

Вихователь: Правильно, форму кулі. Тільки куля ця така велика і щоб об'їхати її потрібно багато місяців. Ось подивіться тут у мене картинки нашої Землі (ліс зі сміттям, морська хвиля принесла сміття, в гнізді птиці банка кока-коли). Діти, ви не помічаєте нічого дивного?

Діти: земля стала похмурою, змінився колір морів і океанів.

Вихователь: Так, діти, прямо скажемо ситуація плачевна. Засмітили нашу Землю.

Діти, а як ви думаєте, звідки береться сміття?

Діти: Люди викидають пакети, пляшки, банки, папір, старі речі.

Вихователь: А куди ми з вами викидаємо сміття?

Діти: У відро для сміття.

Вихователь: Потім сміття потрапляє в сміттєвий контейнер, а куди вивозять контейнери зі сміттям?

Діти: На смітник.

Вихователь: На планеті живе кілька мільярдів жителів і кожна людина за рік викидає тонну сміття - це ціла вантажівка.

Діти, а як ви думаєте, що станеться якщо сміття не прибирати?

Діти: Кругом буде валятися сміття, засмічувати землю, повітря і воду.

Вихователь: Правильно.

Зараз ми з вами вирушимо в ліс і дізнаємося, що ж там сталося.

(Полянка вся в різному смітті. Норка мишки завалена сміттям.)

Мишка: (намагається вилізти з норки) Допоможіть мені, діти. Завалили мою нірку сміттям. Не можу я вилізти (плаче)

Зайчик: *(розгрібає лапками обережно сміття)* Що мені робити? Як мені бути? Дуже їсти хочеться, а травички під сміттям годі й шукати. (Плаче)

Лисичка: *(показує поранену лапку)* Я бігла по галявині і поранилася битим склом. Допоможіть, полікуєте?

Ведмідь: Що ж це таке *(сердитий, ногами тупає)* Ліс - наш дом. Як же жити в ньому. Допоможіть, діти. Врятуйте, юні волонтери!

Вихователь: Звичайно, ми з дітьми вам допоможемо. І лисичку вилікуємо, і сміття приберемо.

Ведмідь: А я дітям розкажу, що сміття буває різного виду.

- харчові відходи - це все що потрапляє у відро для сміття з кухні;

- тверді побутові відходи - це скло, пластик, метал, папір, текстиль

- після будівництва або ремонту утворюється будівельне сміття - це плитка, бетон, штукатурка, цегла, ґрунт і т. Д.

Я вам роздам відра з різними написами. У них ми будемо збирати все сміття. Ви читати вмієте?

(Разом з дітьми читає написи: «Біовідходи», «Метал», «Пластик», «Скло», «Папір»)

Вихователь: За справу. *(Збір сміття)*

Вихователь: Яка чиста стала галявина і на ній вирости гриби і ягоди.

Подивіться. *(Діти сідають на стільчики)*

Вихователь: *(показ картинок «Сміттєві баки нового зразка»)*. Ось такі баки повинні стояти на кожному сміттєвому майданчику. І легко буде розкласти сміття по контейнерах. Це сміття везуть на сміттєпереробні заводи, де після спеціальної переробки, отримують новий матеріал, з якого вже виготовляють нові корисні вироби, тим самим зберігаючи природні багатства нашої країни. А які?

Діти: Ліс, вода, земля.

Вихователь: *(показує глобус)* Подивіться, яка велика наша планета, скільки країн. Природа таїть в собі багато таємниць, славиться своєю унікальною красою і в наших з вами руках зберегти її. Я думаю, що ми з вами будемо дбати про нашу природу, захищати її. А як?

Діти: не смітити, не робити багато смітників, дотримуватися правил, сортувати сміття.

Вихователь: Сподобалося? Коли захочеться викинути сміття повз урни, згадайте про що ми сьогодні з вами дізналися, може наше місто стане чистішим.

Додаток И

Екологічний квест «Юні екологи»

Мета: розширювати уявлення дітей старшого дошкільного віку про взаємозв'язки у природному середовищі та вплив діяльності людини на його стан; закріплювати правила екологічно доцільної поведінки; формувати здатність аналізувати проблемні ситуації, прогнозувати наслідки власних дій та знаходити доступні способи збереження природи; розвивати спостережливість, логічне мислення, зв'язне мовлення, уміння аргументувати власну думку; виховувати бережливе ставлення до природних об'єктів, відповідальність за власну поведінку та бажання брати участь у природоохоронній діяльності.

Хід квесту

На початку квесту вихователь налаштовує дітей на спільну діяльність та пропонує поміркувати над тим, що належить до природи і чому людина не може існувати окремо від неї. Після короткої вступної бесіди дітям пропонується прислухатися до звуків навколишнього середовища та визначити, які з них можуть бути звуками природи.

Вихователь повідомляє, що діти отримали лист від Магістра екологічних наук – тітоньки Сови:

«Добрий день, мої юні друзі! Я знаю, що ви любите природу і вже багато знаєте про неї. Але справжній юний еколог не лише милується природою, а й уміє її розуміти, помічати небезпеку та допомагати їй. Запрошую вас до Екологічної академії. Щоб стати її учасниками, вам потрібно пройти декілька випробувань і довести, що ви готові бути справжніми друзями природи».

Після перегляду короткого відеоматеріалу «Ми і природа – єдині» вихователь проводить бесіду, звертаючи увагу дітей на взаємозв'язок людини та природного довкілля. Діти об'єднуються у дві команди – «Сонечко» та «Листочок» – і розпочинають виконання завдань.

Завдання 1. «Екологічний ланцюжок»

Мета: поглиблювати уявлення дітей про розвиток живих організмів, формувати розуміння цілісності та взаємозалежності природних процесів.

Команди отримують набори карток, які необхідно розташувати у правильній послідовності. Команда «Сонечко» складає ланцюжок розвитку рослини: насіння – паросток – стебло – квітка – плід – насіння. Команда «Листочок» відтворює цикл розвитку метелика: яйце – гусінь – лялечка – метелик.

Після виконання завдання вихователь пропонує дітям пояснити отриману послідовність та поміркувати, що може статися, якщо людина пошкодить рослину, знищить гусінь або порушить середовище існування комах. У такий спосіб увага дітей спрямовується не лише на засвоєння природничих знань, а й на усвідомлення необхідності обережного ставлення до живих організмів.

Завдання 2. «Екологічний агент»

Мета: закріплювати уявлення про взаємозв'язки у природі, розвивати здатність аналізувати поведінку людини та визначати способи збереження природного середовища.

Дітям пропонуються проблемні запитання:

1. Що потрібно рослинам і тваринам для життя?
2. Чому людині потрібні чисті вода й повітря?
3. Що може забруднювати повітря та воду?
4. Що станеться, якщо люди залишатимуть сміття в лісі?
5. Чому не можна ламати гілки дерев і зривати квіти без потреби?
6. Як можна допомогти птахам узимку?
7. Що потрібно зробити зі сміттям після відпочинку на природі?
8. Які речі можна використати повторно?
9. Для чого сортують відходи?
10. Що особисто ти можеш зробити, щоб допомогти природі?

Вихователь заохочує дітей не лише давати відповіді, а й пояснювати власну думку та наводити приклади зі свого досвіду.

Завдання 3. «Маленькі дослідники»

Мета: наочно продемонструвати дітям наслідки забруднення природного середовища та сформуванню розуміння необхідності його збереження.

Замість дослідів із чіпсами та газованими напоями дітям пропонується дослід «Чиста і забруднена вода». Вихователь демонструє дві прозорі ємності з водою. В одній вода залишається чистою, до іншої поступово додаються ґрунт, дрібні шматочки паперу, пластикові елементи та інші безпечні матеріали, які умовно відтворюють забруднення водойми.

Діти порівнюють воду в обох ємностях та відповідають на запитання: «У якій воді могли б жити риби?», «Що відчуватимуть живі організми в забрудненій водоймі?», «Чому вода стала такою?», «Хто може бути причиною такого забруднення?», «Що потрібно робити, щоб водойми залишалися чистими?».

Після обговорення дітям пропонується спробувати очистити забруднену воду за допомогою простого фільтра. Вихователь підводить їх до висновку, що забруднити воду значно легше, ніж повернути їй попередню чистоту, тому найкращий спосіб допомогти природі – не забруднювати її.

Завдання 4. «Знайди та порівняй»

Мета: поглиблювати знання про дерева та їхні плоди, розвивати спостережливість і здатність визначати спільні та відмінні ознаки природних об'єктів.

Дітям пропонуються плоди та насіння різних рослин – жолудь, горіх, шишки сосни та ялини, каштан, яблуко – та відповідні зображення дерев. Дошкільники мають установити відповідність між плодом і рослиною,

порівняти їх за формою, розміром та іншими доступними для спостереження ознаками.

Після виконання завдання проводиться коротке обговорення значення дерев для природи та людини. Вихователь пропонує дітям поміркувати, чому дерева необхідно берегти, які дії людини можуть їм зашкодити та як самі діти можуть піклуватися про зелені насадження.

Завдання 5. «Допоможемо природі»

Мета: закріплювати вміння застосовувати набуті знання у проблемних екологічних ситуаціях та обирати екологічно доцільний спосіб поведінки.

Команди отримують сюжетні картки: «Після пікніка в лісі залишилося сміття», «Хлопчик ламає гілку дерева», «Діти побачили переповнений смітник», «На землі лежить пластикова пляшка», «Дівчинка хоче зірвати багато квітів для букета», «Взимку біля дитячого садка прилетіли птахи».

Діти обговорюють кожен ситуацію та пропонують, як необхідно вчинити. Педагог уточнює мотиви вибору запитаннями: «Чому саме так?», «Що станеться, якщо нічого не зробити?», «Як твій вчинок допоможе природі?».

Завершується квест спільним обговоренням пройдених випробувань. Вихователь пропонує кожній дитині завершити речення: «Я можу допомогти природі, якщо...». Відповіді дітей узагальнюються у своєрідні «Правила юного еколога»: не смітити; сортувати відходи; берегти воду; не ламати дерева й кущі; не знищувати комах; піклуватися про тварин і рослини; після відпочинку залишати природне середовище чистим.

Після успішного виконання завдань діти отримують заключний лист від тітоньки Сови:

«Дорогі друзі! Ви довели, що не лише багато знаєте про природу, а й розумієте, чому її потрібно берегти. Справжній юний еколог помічає, коли

природі потрібна допомога, відповідально ставиться до власних вчинків і своїм прикладом показує іншим, як піклуватися про довкілля. Вітаю вас! Відтепер ви – юні екологи!»

На завершення дітям вручаються символічні відзнаки «Юний еколог».

Додаток I

Розмальовки на тему «Прибираємо планету»



Додаток Й

Асоціативна карта “Сумна планета”



Додаток К

Екологічна розвага за участю батьків

« Ми природі нашої - вірні друзі»

1-й ведучий.

Добрий день вам, наші мами,

Добрий день вам, татусі,

Добрий день, веселі дітки,

І, звичайно, гості всі.

2-й ведучий.

В нас сьогодні день незвичний.

Веселий він та природничий.

Ігри, конкурси, змагання

На кмітливість та знання.

Жарти, ребуси, лічилки.

Все це разом — екологічна гра.

1 Ведуча . Все, що оточує і не зроблене руками людей, — це природа.

Спілкування з природою приносить найбільшу насолоду і радість, викликає найпалкішу любов до рідного краю, до життя. Природа є джерелом натхнення для художників, письменників, композиторів. Шепіт води, зелених дібров, спів пташок, запах квітів — усе це ні з чим не зрівняна природа рідного краю. Недарма природу називають ненькою. Всі ми — діти природи, та не всі добрі до неї

2 Ведуча. Природа потребує постійної уваги, турботи. Ми повинні берегти природу, охороняти її багатства. Сьогодні ми проведемо екологічну гру, в якій будуть брати участь й ваші батьки. У грі беруть участь дві команди. Перед вами вази . За виконання завдань команда отримує квітку. Переможе та команда, яка збере найбільший букет.

Ведуча: Команди, вам потрібно придумати назву та девіз. Будь ласка, працюйте.

1 команда « Ромашка », наш девіз

Природа рідна — наша втіха,
Тож хай вона не знає лиха.

2 команда « Сонечко », наш девіз:

Ми всі господарі природи,
Тож збережемо її вроду.

Ведуча : Всіх нас чекають п'ять етапів гри. Гра проходить під девізом:

«Ми природу дуже любим
І друзями їй будем».

Ведуча : 1 конкурс «Буду я природі другом»

Давайте скажемо чарівні слова, щоб ліс не боявся пропустити нас до себе,
до земного Царства:

Лісе, лісе, перелісся,
Перед нами розступися,
І у полі, і у лузі,
Ми природі вірні друзі.

Раптом з'являється Лісовичок: (музика)

- Це хто тут так галасує? Ви чого розкричались?

- Ви знаєте, як себе поводити в лісі?

Діти розповідають правила поведінки у лісі:

1. В лісі розмовляти тихо, спокійно.
2. Не ламати гілочок.

3. Прибирати за собою сміття.
4. Не кривдити пташок і звірів.
5. Даремно не рвати квітів.
6. Не руйнувати пташині гнізда.
7. Обережно поводитись з вогнем.

Лісовичок: - Я бачу, що вас можна пускати до лісу. Давайте підемо ось на цю галявинку.

Діти сідають на килим.

Ведуча: На вас чекає 2 конкурс « Ми все знаємо»

Прилітає пташка (музика)

Пташка- Природа не жаліє для нас нічого, нікого природа не забула, всіх до себе пригорнула. Оскільки наше життя тісно пов'язане з природою, то щоб зберегти її красу, ми повинні знати як найбільше про природу.

Спробуйте відгадати загадки:

Влітку зеленіє,
 Восени жовтіє,
 Впаде — почорніє. (листя)
 У вінку зеленолистім,
 У червоному намисті
 Видивляється у воду
 На свою хорошу вроду. (калина)
 Зелененькі їжачки
 Почіплялись на гілки.
 Хто зірветься з деревини,
 Той колючу шубку скине. (каштан)
 Що воно за дивна птиця?
 Світла денного боїться.

Дзьоб крючком, великі очі,
І не спиться їй щоночі. (сова)
Вірно людям я служу,
Їм дерева стережу.
Дзьоб міцний я маю,
Шкідників я здобуваю. (дятел)
На галявині біля доріжки
Горошинки червоні.
Хто мимо пройде,
Всяк в рот собі кладе.
(Малина.)
Під сосною біля доріжки
Хто стоїть серед трави?
Ніжка є, але немає чобітків.
Капелюшок є-немає голови.
(Гриб.)
На спині голки,
Довгі й гострі,
А він згорнеться в клубок-
Немає ні голови, ні ніг.
(Їжак.)
Хто з високих темних сосен
У дітлахів шишку кинув,
І в кущі через пеньок
Промайнув, як вогник?
(Білка.)
Біжу я по драбинці
По камінчиках брязкаючи,
Здалеку по пісеньці

Впізнаєте мене.

(Струмочок.)

Ростуть у полі сестриці,

Білі вії, золоті очиці. *(Ромашки)*

Хитра кума сліди замела.

(Лисиця)

Білі дзвіночки висять,

гойдаються,

Як вони називаються? *(Конвалії)*

Пташка роздає квіти.

- Молодці! Ви багато знаєте про природу, але цікавого навколо нас- безліч, пізнавайте природу, любіть її, бережіть.

Ведуча: А тепер **3 конкурс « Звуки природи»**

А для цього мою загадку відгадайте :

Не літак, а летить,

Не гадюка, а жалить. *(Бджола)*

(музика, прилітає **Бджілка**)

Бджілка: Добрий день! Ви , мабуть, стомилися, а тепер, присядьте, нахиліть голівку і прислухайтесь, які звуки ви чуєте в лісі? (подув вітер, голос птахів, звірів, дзюрчання струмка, дзижчання комашок, людські голоси, шум машин. Хто відгадає, квітку від мене отримає.

Молодці! Добре виконали завдання.

Ведуча: А наші вболівальники теж бажають з нами пограти.

Гра з вболівальниками «Охорона природи»

Ведуча: Вас чекає **4 конкурс « Ланцюжок »**

(музика, приходить **Лисичка**)

- Добрий день! Вітає вас у своєму лісі.Хочу вам запропонувати вирішити наступне завдання:У природі все пов'язано. Потрібно це твердження довести, побудувавши «ланцюжок живлення».

(Кожна команда одержує однакову кількість завдань. Переможе та, яка Побудує швидше «ланцюжок живлення»).

Гриби — білка — куниця.

Сойка — жолудь — яструб.

Дятел — дуб —жук — короїд.

Вовк — жолуді — кабан.

Зерно — земля — миша — орел.

Коріння дуба — миші — лисиця.

5 конкурс «Друге життя покидькового матеріалу»

(прихід Весни)

До вас на свято я прийшла

І тепло всім принесла.

Я всміхаюсь сонечку: «Здрастуй, золоте!»

Я всміхаюсь квіточці: «Хай вона росте!»

Я всміхаюсь дощику : «Лийся, мов з відра!»

Друзям усміхаюся, зичу їм добра!

Природа –наш дім, і ми повинні підтримувати порядок та чистоту в ньому.

Дуже не приємно, коли бачиш, як люди залишають сміття після відвідин лісу. А з пляшок, паперу, пакетів можна виготовити незвичайні поробки-красиві і корисні. Сьогодні наші конкурсанти вам це продемонструють.

Показ мод

Весна: Молодці!

Ведуча: Погляньмо на наші вази : Перемогла дружба!

Вмійте природу любити,
Вам у походи ходити
І мандрувать, любі діти,
Вмійте ж природу любити.
Кожній стеблинці радіти
В полі, у лісі, над яром -
Квіти, дерева і трави,
Цвіту не вирви задаром,
Гілки не рви для забави.
Оберігайте ж повсюди
Шлях і стежиночку в гаї,
Все те окрасою буде
Нашого рідного краю!

Хоровод